

Departement lerarenopleiding Turnhout
Graad: Bachelor in het onderwijs, secundair onderwijs
Optie: Nederlands-godsdienst

cyberbitch@hotmail.com

aan

knuffeltje@gmail.com:

'I'm your worst nightmare!'

Lessenpakket rond de gevaren van
het internet en cyberpesten voor de
2de graad S.O.

CAMPUS
Turnhout

Sarah Van Gisbergen

Academiejaar 2009-2010

De houder van dit diploma is gerechtigd tot het voeren van de titel van Bachelor in
het onderwijs, secundair onderwijs

Departement lerarenopleiding Turnhout
Graad: Bachelor in het onderwijs, secundair onderwijs
Optie: Nederlands-godsdienst

cyberbitch@hotmail.com

aan

knuffeltje@gmail.com:

'I'm your worst nightmare!'

Lessenpakket rond de gevaren van
het internet en cyberpesten voor de
2de graad S.O.

CAMPUS
Turnhout

Sarah Van Gisbergen

Academiejaar 2009-2010

De houder van dit diploma is gerechtigd tot het voeren van de titel van Bachelor in het onderwijs, secundair onderwijs

VOORWOORD

U heeft ongetwijfeld allemaal al wel eens gehoord van internetpedofielen, cyberpesten en een resem andere termen die de laatste jaren meer en meer voorkomen in onze media en eigen leefwereld.

Vermits onze jongeren diegene zijn die het meest in aanraking komen met het nieuwe medium 'internet', zijn zij ook diegene waar onze aandacht naartoe gaat.

Jongeren zijn sneller op het gebied van technologie, computers en internet en zijn hierbij hun ouders en leerkrachten ongetwijfeld de baas. Maar wil dit ook zeggen dat zij niet kwetsbaar zijn? Zijn zij zich bewust van de gevaren van dit nieuwe medium waar zij zo mee bezig zijn? Vermits we aanvoelden dat er hiervoor nog een gebrek aan begeleiding is in het onderwijs, hebben we dit tekort aan de hand van ons project trachten op te vangen.

Zonder de medewerking van heel wat mensen zouden we niet tot dit resultaat gekomen zijn. Onze speciale dank gaat in de eerste plaats uit naar onze promotor mevrouw Inge Peeters. Gedurende het hele proces was zij onze steun en toeverlaat die ons tot nieuwe inzichten, nieuwe ideeën bracht. Daarnaast willen we de Stedelijke Handelsschool Turnhout, met speciale aandacht voor Hilde Baeten, bedanken voor de aangename samenwerking en de geboden kansen.

Ook mogen we hierbij de Federale Politie zone Turnhout, met name Albert Craeynest, niet vergeten. Zij hebben ons op inhoudelijk gebied heel wat wijzer gemaakt.

Hiernaast willen we zeker ook onze ouders bedanken voor hun vertrouwen en bijdrage in ons eindresultaat.

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD	4
INHOUDSTAFEL	5
INLEIDING	6
SAMENVATTEND VERSLAG	7
1 Sarah Van Gisbergen	7
2 Isabelle Van Gorp	11
BRONNENONDERZOEK	16
1 Bevraging	16
2 Instellingen en organisaties	16
3 Media	16
PRAKTIJKGEDEELTE	18
1 Eindtermen	18
1.1 Gezondheidseducatie	18
1.2 Sociale vaardigheden	19
1.3 VOETen/ ontwikkelingsdoelen globaal voor het S.O.	19
2 Afspraken	19
3 Aanknoping	20
4 Inleiding	21
5 Midden	23
6 Slot	29
BESCHRIJVING + EVALUATIE LESSEN	31
VERWERKT THEORETISCH DEEL	34
1 Verwerking enquête leerlingen	39
2 Verwerking enquête ouders	40
BESLUITEN EN CONCLUSIES	41
1 Sarah Van Gisbergen	41
2 Isabelle Van Gorp	43
LITERATUURLIJST	45
BIJLAGEN	46
1 Bijlage: Enquête ouders	47
2 Bijlage: Enquête leerlingen	52
3 Bijlage: Lerarenhandleiding	57
4 Bijlage: Strips	80

INLEIDING

Ons afstudeerproject behandelt de gevaren van het internet en het cyberpesten. We hebben dit thema gekozen omdat jongeren meer en meer met digitale media bezig zijn. Digitale media is een onderdeel van hun leefwereld geworden en is daarom ook een onderdeel van het schoolgebeuren. Wij hebben tijdens stageperiodes gemerkt dat in de scholen nog niet actief gewerkt wordt rond de gevaren van het internet en rond cyberpesten. De meeste scholen hebben een anti-pestplan, maar dit heeft nog geen betrekking op cyberpesten. Vandaar dat wij de nood voelden om dit onderwerp te behandelen. Wij zetten hiermee dus een stap in de richting van de middelbare scholen, meer specifiek de Stedelijke Handelsschool Turnhout. Wij willen, samen met hen, werken rond de gevaren van het internet en rond cyberpesten. Wij hopen de school zo een vertrekpunt te bieden dat zij in de toekomst nog kunnen verfijnen of verder kunnen uitbouwen. Dit is ook een goede voorbereiding voor ons naar volgend jaar toe, want dan komen wij namelijk zelf in dit werkveld terecht.

Het probleem van cyberpesten is ontstaan sinds de komst van digitale media (gsm, computer,...). Deze digitale media zijn niet meer weg te denken uit de maatschappij. We kunnen dus niet zomaar zeggen 'zet je computer af of doe je gsm weg', nee we moeten jongeren leren omgaan met deze middelen!

Ons afstudeerproject zal dus gaan over de gevaren van het internet en over cyberpesten.

Ons vertrekpunt hiervoor is een reportage van 'koppen XL' ('Pestkoppen op het net', Eén, 22-09-2009) geweest. Deze reportage ging over cyberpesten. We vonden het zeer interessant en we beseften dat er echt wel nood is aan begeleiding, voor zowel kinderen / jongeren, ouders en leerkrachten.

We zijn dan gaan nadenken over mogelijke onderzoeksvragen en we zijn uitgekomen bij deze drie:

- 'Hoe kunnen we jongeren bewust maken van de gevaren van digitale media?'
- 'Hoe gaan jongeren om met digitale media?'
- 'Hoe kan ik als leerkracht, met concrete voorbeelden uit de praktijk, jongeren confronteren met 'cyberpesten'?

Ons afstudeerproject zal dus algemeen gaan over de gevaren van het internet en over cyberpesten. We gaan ook kort aanhalen wat cyberpesten nu precies is, wat kinderen / jongeren op het internet doen, wat internet nu juist zo boeiend maakt. We gaan het kort hebben over internetverslaving en GSM, internet op school en we bespreken de internetopvoeding om uiteindelijk af te ronden met een besluit.

In ons praktijkluik vindt u twee lessen uitgewerkt voor de tweede graad BSO. U vindt er ook enkele algemene richtlijnen om een klassengesprek te voeren, tips voor de leerlingen.

SAMENVATTEND VERSLAG

1 Sarah Van Gisbergen

Ik heb vrij lang nagedacht over een thema voor mijn afstudeerproject (1.5 jaar). Dit omdat ik veel verschillende dingen interessant vind en ik mijn kennis over al deze zaken wil uitbreiden. Helaas ontbreekt mij de tijd daarvoor en moest ik uiteindelijk wel één thema kiezen.

Bij deze keuze ben ik ook niet over één nacht ijs gegaan. Ik wou sowieso iets doen rond 'zorg', omdat ik de competentie 'de leraar als opvoeder' enorm belangrijk vind en ik hier ook altijd goed op score tijdens stages. Ik heb ook een jaar orthopedagogiek gedaan, dus de interesse is er zeker. Maar zorg is een ruim thema...

Ik ben dan gaan nadenken over het CLB, aangezien ik daar ook mijn keuzestage wou doen. Jammer genoeg ben ik niet binnengeraakt in het CLB (ik wou een afstudeerproject maken rond het leerzorgkader).

Ik heb ook even nagedacht over 'filosoferen met jongeren' maar dit idee heb ik uiteindelijk ook laten varen, aangezien het mij toch niet zo interessant leek.

Op een dinsdagavond in september (22 september 2009) zag ik op Koppen XL een reportage over cyberpesten. Deze reportage heeft mij enorm hard aangegrepen (het ging over een Australische jongen die gepest werd via de computer, GSM en die daardoor uiteindelijk zelfmoord heeft gepleegd). In die week hadden we tijdens Brede Kijk op Leren ook al les gekregen rond digitale media (of het ging er in de les althans over). Mijn zintuigen werden geprikkeld en daar zag ik wel iets in! Ik was aan het vertellen over de reportage tegen een medestudente (Isabelle Van Gorp) en zij zei dat ze iets wou doen rond de gevaren van het internet. Ze stelde mij voor om samen te werken. Ik was euforisch want had ik hier nu eindelijk een onderwerp?

Ik heb er die dag lang over nagedacht want samenwerken is ook niet altijd evident. Ik heb mij ook meermaals de vraag gesteld of ik wel echt rond dit thema wilde werken. Ik kwam er steeds bij uit dat ik het zeker zag zitten om met Isabelle samen te werken en dat het thema mij ook zeker interesseerde.

Voilà, ik had een thema en een partner!

Er zijn drie onderzoeksvragen heel belangrijk voor ons eindwerk:

-Hoe kan ik leerlingen bewust maken van de gevaren van internet?

-Hoe kan ik preventief gaan werken rond 'cyberpesten'?

-Hoe kan ik, met concrete voorbeelden uit de praktijk, leerlingen confronteren met 'cyberpesten'?

Onze gezamenlijke onderzoeksvraag luidt als volgt: 'Hoe kunnen we met de leerlingen werken rond cyberpesten?'.

De hypotheses die geformuleerd werden om tot het eindresultaat te komen zijn:

- Als ik naar de infoavond van de Federale Politie ga over cyberpesten en de gevaren van het internet, dan krijg ik een beter beeld van de problematiek rond cyberpesten en hoe er eventueel mee omgegaan kan worden.

-
- Als ik wetenschappelijke werken lees (boeken), dan krijg ik een beter beeld van wat cyberpesten is en hoe je leerlingen kan begeleiden bij hun 'internetweg'.
  - Als ik contacten leg en onderhoud met de Stedelijke Handelsschool Turnhout, dan gaan de lessen vlot verlopen en verloopt de communicatie vlot.
  - Als ik regelmatig afspreek met mijn werkstukbegeleider, dan weet ik of ik goed bezig ben en krijg ik feedback.
  - Als ik enquêtes afneem bij de leerlingen van 2 BSO , dan krijg ik een beeld van de beginsituatie van de leerlingen.
  - Als ik enquêtes afneem bij de leerlingen van de tweede graad ASO , dan krijg ik een beeld van de grijze zone.
  - Als ik de enquêtes afneem bij de ouders, dan krijg ik een beeld van hoe ouders omgaan met internet en hoe zij hun kinderen begeleiden.
  - Als ik naar de opvoedingswinkel ga, dan krijg ik informatie (boeken over de gevaren van het internet).
  - Als ik naar Digidak ga, dan krijg ik een beeld van het internetgebruik van jongeren.
  - Als ik de enquêtes verwerk, dan krijg ik een beeld van de algemene situatie.
  - Als ik mijn bronnen verwerk in het theoretisch deel, dan heb ik mijn theoretisch deel al en kan ik beginnen aan het praktijkluik.
  - Als ik onze documentatie doorneem, dan kan ik een selectie beginnen maken over wat we voor ons eindwerk willen gebruiken.
  - Als ik een selectie maak, dan kan ik aan onze lessen beginnen.
  - Als ik ons praktijkluik maak, dan krijgen onze lessen vorm.
  - Als ik communiceer met mevrouw Peeters en mevrouw Baeten, dan weet ik of onze lessen goed zijn.
  - Als ik alles overloop met Isabelle, dan zijn we klaar om ons project uit te voeren.
  - Als we ons project uitvoeren, dan ontdekken we hoe de leerlingen nu werkelijk omgaan met internet, waar hun grenzen liggen en of zij zich bewust zijn van de gevaren van het internet.
  - Als ik communiceer met Hilde Baeten, dan weet de SHT hoe de lessen verlopen en wat er eventueel aangepast moet worden.
  - Als ik mijn samenvattend verslag maak en een besluit formuleer, dan krijg ik een zicht op hoe ik het afstudeerproject ervaren heb en wat ik geleerd heb.

De competenties die ik heb ingezet zijn:

De leraar als opvoeder:

Door rond dit onderwerp te werken, ga je leerlingen voor een stuk mee vormen. Je gaat hen bepaalde waarden en normen rond internet bijbrengen. Je wil hun welbevinden vergroten door preventief rond cyberpesten te werken.

De leraar als onderzoeker / innovator:

Ik heb allerlei dingen onderzocht om de leerlingen optimaal te kunnen begeleiden en de ouders goed te kunnen informeren.

De leraar als partner van externen:

Ik heb contact gelegd met de Federale Politie omdat zij over het onderwerp infoavonden organiseren en materiaal ter beschikking hebben. Ik heb contact gelegd met de Stedelijke Handelsschool Turnhout, om ons afstudeerproject daar uit te werken. Ik heb contact met het JAC (Jongerenadviescentrum) gelegd voor informatie.

De leraar als partner van ouders:

Ik heb de ouders betrokken bij het afstudeerproject door een enquête bij hen af te nemen. Ik wou ook een infoavond voor hen organiseren, maar aangezien er zo weinig reactie is gekomen op de enquête, heb ik besloten om de infoavond alleen op papier uit te werken.

De leraar als lid van een schoolteam:

Ik heb contact gelegd met de Stedelijke Handelsschool Turnhout en ik heb samengewerkt met de zorgcoördinator, de ICT-coördinator, de leerkrachten, de directie en het secretariaat.

Ik heb ook algemene competenties ingezet, nl.:

Denk – en redeneervaardigheid:

De brainstormprocessen zijn heel belangrijk geweest voor het eindresultaat!

Het vermogen tot verwerven en verwerken van informatie:

Ik heb heel veel informatie verzameld. Het heeft mij heel wat tijd en energie gekost om al die informatie door te nemen en om een selectie te maken. Het was belangrijk dat ik de informatie kritisch kon bekijken om zo een bruikbare selectie te kunnen maken.

Het vermogen tot kritische reflectie en projectmatig werken:

Ik heb regelmatig stilgestaan bij mijn proces, hier kritisch naar gekeken. Ik heb hierover gecommuniceerd met mijn promotor en mijn medestudent. Alles moest goed gepland worden binnen dit academiejaar en om te weten of ik mijn doelen bereikt heb, was een kritische reflectie aan het einde enorm belangrijk!

Het vermogen tot communiceren van informatie, ideeën, problemen en oplossingen, zowel aan specialisten als aan leken:

Ik heb enorm veel gecommuniceerd met verschillende mensen en instanties. De communicatie is over het algemeen steeds zeer vlot verlopen!

Een ingesteldheid tot levenslang leren:

Het onderwerp dat ik gekozen heb voor mijn afstudeerproject zal van mij eisen dat ik bereid ben om levenslang te leren. De moderne media evolueert namelijk elke dag.

Actie – onderzoek: van vertrekpunt, tot hypotheses en eindresultaat.

Mijn vertrekpunt is de reportage van Koppen XL (Koppen, Eén, 22-09-2009), die over cyberpesten gaat.

Na het zien van die reportage ben ik aan mijn actie-onderzoek begonnen.

Ik heb eerst overlegd met Isabelle Van Gorp, aangezien zij ook het idee had om iets rond cyberpesten te doen. We hebben dan besloten om samen te werken.

Daarna zijn we op zoek gegaan naar een promotor en zo zijn we bij mevrouw Peeters terecht gekomen.

Nu ik een onderwerp, promotor en partner had, konden we aan de slag!

Ik ben eerst samengekomen met Isabelle om het reeds verzamelde materiaal te bespreken en om eens te kijken welke richting we precies uit wilden gaan.

Ik heb dan ook het voorstel gedaan om met de Stedelijke Handelsschool Turnhout samen te werken, omdat ik dit een school vind met een heel sterk zorgbeleid. Ik heb dan een afspraak gemaakt met de zorgcoördinator van de SHT en zij was enthousiast over ons project. Ik heb haar onze ideeën uitgelegd en zij heeft de noden van de SHT op tafel gelegd.

We hadden nu een school waar we mee konden samenwerken, na enkele brainstormmomenten wisten we waar we naartoe wilden, nu was het belangrijk om veel materiaal te verzamelen en door te nemen. Daar hebben we ons dan ook mee bezig gehouden gedurende de maanden september – oktober – november – december – januari.

In die maanden hebben we ook verschillende organisaties bezocht (bv.: JAC, Digidak, ARKTOS, Federale Politie,...) om extra informatie te verkrijgen.

Tussendoor heb ik regelmatig met onze werkstukbegeleider en met Hilde Baeten afgesproken om hen op de hoogte te houden en om nieuwe inzichten te krijgen.

Een hoogtepunt in mijn actie – onderzoek was toch wel de infoavond bij de Federale Politie. Ik heb veel geleerd van die infoavond!

In december hebben we enquêtes afgenomen bij de leerlingen en hun ouders om de beginsituatie te kunnen inschatten en om een basis te hebben voor onze lessen.

Nadat ik al het verzamelde materiaal doorgenomen had, heb ik ons theoretisch deel geschreven. Ik heb dit laten nalezen door mijn werkstukbegeleider, een medestudent en door de vader van Isabelle. Ik heb het theoretisch deel dus meermaals herwerkt. Na het theoretisch deel kon ik beginnen aan het praktijkluik.

Ik heb daarvoor eerst onze documentatiemap nog eens doorgenomen, om zo een selectie te kunnen maken voor onze lessen. Aan de hand van het geselecteerde materiaal heb ik dan het praktijkluik opgesteld en een lerarenhandleiding gemaakt. Ik heb het eindresultaat dan doorgemailed naar mevrouw Peeters en mevrouw Baeten en het daarna nog eens aangepast, aan de hand van hun opmerkingen.

Eind april ben ik dan met Isabelle gaan samen zitten om onze lessen te overlopen en in de week van 3 mei hebben we ons praktijkluik getest in de Stedelijke Handelsschool Turnhout in de tweede graad BSO. De toetsing is vlot verlopen.

Na mijn samenvattend verslag en besluit kom ik tot de conclusie dat ik tevreden ben met het eindresultaat!

2 Isabelle Van Gorp

Op het einde van het tweede jaar van de opleiding ben ik serieus beginnen nadenken over het onderwerp van mijn afstudeerproject. Ik deed mijn best om op zoek te gaan naar een onderwerp dat mij zou liggen en waar ook nood aan is in het onderwijs.

Tijdens mijn zoektocht naar een thema stootte ik in de Stedelijke Openbare Bibliotheek van Turnhout op een foldertje dat jongeren waarschuwde voor de gevaren van het internet. Het thema leek mij erg actueel en interessant. Dat dit thema actueel was bleek al snel uit de berichten die tijdens de vakantiemaanden in de krant verschenen. Uit die berichtgeving bleek dat steeds meer mensen, en vooral jongeren, reeds negatieve ervaringen hadden gehad op het internet. Bij navraag bij verschillende instanties waaronder het JAC bleek dat jongeren vaker gepest worden via het internet dan men aanvankelijk zou denken. De gevolgen van dit pestgedrag waren soms ook desastreus. Daarom voelde ik mij geroepen om te trachten hier verandering in te brengen en aan de hand van een project, cyberpesten een halt toe te roepen.

Aanvankelijk wilde ik mijn afstudeerproject uitwerken aan de hand van een boekenkoffer. Maar na een wekenlange zoektocht naar jeugdboeken die handelden over het onderwerp cyberpesten of de gevaren van het internet bleek al snel dat ik mij hier misrekend had. Slechts een beperkt aantal boeken waren bruikbaar voor mijn boekenkoffer. Daarom werd mijn initiële idee afgeblazen. Maar tijd brengt raad!

In september, aan het begin van het nieuwe academiejaar, verscheen er op de televisie een reportage over cyberpesten tijdens het programma Koppen XL ('Pestkoppen op het net', Eén, 22-09-2009). Ik was helemaal enthousiast over deze reportage omdat ze mij nog meer inzicht gaf in het onderwerp dat ik wilde aankaarten. Het toeval wil dat mijn projectpartner Sarah Van Gisbergen die reportage ook had gezien. Zij vertelde mij hierover tijdens een les van Brede Kijk op Leren. Toen ik zag hoe bezield zij was over deze reportage, vertelde ik haar dat ik mijn afstudeerproject wilde uitwerken rond cyberpesten. Ik stelde haar voor om samen te werken. Na wat wikken en wegen ging Sarah overstag. Vanaf dan had het project twee bezielers! Sarah en ik hadden al een goede basis voor ons afstudeerproject. Omdat mijn initiële idee (de boekenkoffer) ook te maken had met cyberpesten was mijn opzoekwerk nog steeds bruikbaar. Ook vonden we in mevrouw Peeters de ideale promotor omdat zij goed op de hoogte is over de nieuwe media en zij in haar lessen ook vaak de voor- en de nadelen bespreekt van deze nieuwe media.

Er zijn drie onderzoeksvragen heel belangrijk voor ons eindwerk:

- Hoe kan ik leerlingen bewust maken van de gevaren van internet?
- Hoe kan ik preventief gaan werken rond 'cyberpesten'?
- Hoe kan ik, met concrete voorbeelden uit de praktijk, leerlingen confronteren met 'cyberpesten'?

Onze gezamenlijke onderzoeksvraag luidt als volgt: 'Hoe kunnen we met de leerlingen werken rond cyberpesten?'.

De hypotheses die geformuleerd werden om tot het eindresultaat te komen zijn:

- Als ik naar de Stedelijke Openbare Bibliotheek Turnhout ga voor opzoekwerk, dan kan ik gericht zoeken naar een onderwerp voor mijn afstudeerproject.

-
- Als ik de boeken die in aanmerking komen voor mijn boekenkoffer doorlees, dan kan ik achterhalen welke boeken geschikt zijn voor mijn lessenkoffer en welke niet.
  - Als Sarah en ik samenkomen om te brainstormen, dan komen we gezamenlijk tot betere oplossingen en ideeën.
  - Als ik naar de infoavond van de Federale Politie ga over cyberpesten en de gevaren van het internet, dan krijg ik een beter beeld van de problematiek rond cyberpesten en hoe er eventueel mee omgegaan kan worden.
  - Als ik regelmatig afspreek met mijn werkstukbegeleider, dan weet ik of ik goed bezig ben en krijg ik feedback.
  - Als ik enquêtes afneem bij de leerlingen van de tweede graad BSO en ASO, dan krijg ik een beeld van de beginsituatie van de leerlingen en van de grijze zone tussen deze stromen.
  - Als ik de enquêtes afneem bij de ouders, dan krijg ik een beeld van hoe ouders omgaan met internet en hoe zij hun kinderen al dan niet begeleiden.
  - Als ik naar verschillende instellingen ga (opvoedingswinkel, JAC, Digidak, ...), dan krijg ik de nodige informatie over het internetgebruik van jongeren.
  - Als ik de enquêtes verwerk, dan krijg ik een beeld van de algemene situatie.
  - Als ik onze documentatie doorneem, dan kan ik een selectie beginnen maken over wat we voor ons eindwerk willen gebruiken en dan kan ik hierna beginnen met het opstellen van de lessen.
  - Als ik ons praktijkluik maak, dan krijgen onze lessen vorm.
  - Als we ons project uitvoeren, dan ontdekken we hoe de leerlingen nu werkelijk omgaan met internet, waar hun grenzen liggen en of zij zich bewust zijn van de gevaren van het internet.
  - Als ik communiceer met Hilde Baeten, dan weet de SHT hoe de lessen verlopen en wat er eventueel aangepast moet worden.
  - Als ik mijn samenvattend verslag maak en een besluit formuleer, dan krijg ik een zicht op hoe ik het afstudeerproject ervaren heb en wat ik geleerd heb.

De competenties die ik tijdens mijn afstudeerproject inzette zijn:

De leraar als opvoeder:

Ik wilde mijn afstudeerproject uitwerken rond cyberpesten omdat ik leerlingen kritisch wil leren omgaan met de nieuwe media.

De leraar als onderzoeker/innovator:

Ik heb verschillende instellingen en instanties bezocht om zo aan de nodige informatie te komen. Ook is het thema nog relatief nieuw.

De leraar als partner van externen:

Ik pleegde overleg met het JAC en de Federale Politie omdat zij over de nodige informatie beschikken. Zij kunnen mij meer inzicht geven in de handelingen van jongeren op het internet. Ook nam ik contact op met de SHT omdat zij beschikken over een grote leerling-diversiteit en een goed zorgbeleid.

De leraar als partner van ouders:

Ook de ouders werden betrokken bij het afstudeerproject door middel van een enquête. Aan de hand van deze enquête wilde ik nagaan hoe ouders hun kind begeleiden op het internet. Het was aanvankelijk de bedoeling dat er ook een infoavond georganiseerd zou worden waarbij we ook de ouders bewuster zouden maken voor de gevaren van het internet. Maar na het afnemen van de enquête bleek dat ouders niet zo veel interesse betoonden als eerst gedacht.

De leraar als begeleider van leer- en ontwikkelingsprocessen:

Door overleg te plegen met leerkrachten, zorgleerkrachten en instanties ben ik nagegaan wat de beginsituatie is van de leerlingen uit een tweede graad BSO. Wat weten zij al van het internet? Rekening houdend met de gegeven tijd (twee lessen per klas), de beginsituatie van de leerlingen en het beschikbare materiaal heb ik leerinhouden geselecteerd voor ons project.

De leraar als lid van een schoolteam:

Het afstudeerproject werd gedurende één lesweek bij zeven verschillende BSO-klassen getest. Tijdens deze lesweek legde ik contact met verschillende leerkrachten en personeelsleden van de Stedelijke Handelsschool Turnhout. Zo werkte ik onder andere samen met mevrouw Baeten (zorgcoördinator), de ICT-afdeling, de leerkrachten, de directie en het secretariaat.

Ook werden er tijdens mijn afstudeerproject een aantal algemene basiscompetenties ingezet nl.:

Denk- en redeneervaardigheid:

Gedurende het hele proces ben ik kritisch te werk gegaan in overleg met anderen.

Het vermogen tot verwerven en verwerken van informatie:

Tijdens het proces en zeker aan het begin van het proces ben ik op zoek gegaan naar zoveel mogelijk relevante gegevens en bronnen. Na deze bronnen kritisch te hebben doorgenomen en na overleg gepleegd te hebben met anderen heb ik deze informatie verwerkt tot een praktijkluik.

Het vermogen tot kritische reflectie en projectmatig werken:

Reflectie werd regelmatig ingebouwd, hierbij bekeek ik mijn eigen handelen steeds op een kritische manier. Ook vond er reflectie plaats samen met mijn eindwerkbegeleider en mijn projectpartner. Daarnaast maakte ik ook gebruik van andere hulpmiddelen zoals een 'kritische vriend'.

Creativiteit:

Ik heb mijn creativiteit de vrije loop gelaten. Zo ontwierp ik de lessenkoffer, de posters, de folder, naamkaartjes, ...

Het kunnen uitvoeren van eenvoudige taken:

Ik stond onder andere in voor het kopiëren van alle nodige documenten en taken voor de uitvoering van ons afstudeerproject.

Het vermogen tot communiceren van informatie, ideeën, problemen en oplossingen, zowel aan specialisten als aan leken:

De communicatie tussen mezelf en mijn projectpartner verliep steeds vlot. Ook de communicatie met externen zoals het JAC, de Federale Politie, de Stedelijke Handelsschool Turnhout, ... verliep zonder problemen.

De ingesteldheid tot levenslang leren:

Ik wist aanvankelijk niet zoveel over het onderwerp van mijn afstudeerproject maar ik heb mij bereid getoond om hier meer over te leren en ben op zoek gegaan naar informatie. Deze ingesteldheid toont aan dat ik bereid ben om levenslang te leren, ik heb mij bereid getoond om een onderwerp te kiezen dat niet zo evident was gezien mijn beperkte voorkennis. En gezien de snelle evolutie van alle media- en communicatiemiddelen dient dit werk in de toekomst aangepast en uitgebreid te worden.

Actie – onderzoek: van vertrekpunt, tot hypotheses tot eindresultaat.

Mijn vertrekpunt voor dit afstudeerproject is een foldertje dat ik vond in de Stedelijke Openbare bibliotheek van Turnhout. Dit foldertje waarschuwde jongeren voor de gevaren van het internet en gaf hen informatie over wat te doen bij cyberpesten. Na het vinden van dit foldertje ben ik begonnen met mijn actieonderzoek.

Toen na de reportage van Koppen XL (Eén, 22-09-2009) bleek dat Sarah Van Gisbergen ook erg geïnteresseerd was in het onderwerp cyberpesten heb ik voorgesteld om samen te werken. Samen hebben we besloten om mevrouw Peeters te vragen als promotor omdat ook zij goed op de hoogte is van dit thema. Na een promotor te hebben gekozen zijn Sarah en ik voor de eerste keer samengekomen. Omdat ik reeds eerder begonnen was met opzoekwerk te doen rond cyberpesten had ik al heel wat materiaal en documentatie verzameld. Tijdens onze eerste afspraak hebben we alle bronnen samen bekeken en hebben we samen besproken welke richting we uit wilden gaan. We vonden het beiden een goed idee om ons eindwerk toe te passen in de Stedelijke Handelsschool Turnhout omdat deze school beschikt over een grote leerling-diversiteit en over een sterk zorgbeleid. Nadat Sarah contact had opgenomen met de SHT bleek dat ook zij erg enthousiast waren over ons project en graag met ons wilden samenwerken. Nu konden we pas echt van start gaan.

Sarah en ikzelf zijn na deze eerste stappen begonnen met na te denken wat we met ons project wilden bereiken. Op basis van die brainstormsessies zijn we op zoek gegaan naar nog meer documentatiemateriaal en namen we opnieuw contact op met verscheidene instanties en organisaties. De belangrijkste informatie voor ons project vonden we bij de Federale Politie. Zij hielden een infoavond in Oud-Turnhout waarbij ouders en leraren op de hoogte werden gebracht van de gevaren van het internet. Tijdens deze avond heb ik enorm veel bijgeleerd, ook haalde de politie interessante anekdotes aan die ik later ook in onze projectlessen heb kunnen aanhalen en die echt indruk maakten op de leerlingen.

We namen ook regelmatig contact op met onze werkstukbegeleider mevrouw Peeters en met mevrouw Baeten (zorgcoördinator SHT) om met hen ons proces te bespreken.

Om de beginsituatie van de leerlingen beter in te kunnen schatten en om te kunnen bepalen waar hun interesses lagen stelde ik in december een leerling-enquête op. Ook voor de ouders stelde ik een enquête op om na te gaan hoeveel zij al wisten van het internet en in hoeverre zij hun kind begeleidden op het internet. Samen namen we de resultaten van deze enquêtes door en hebben zo onze strategie bepaald. Uit de enquêtes van de ouders bleek dat er weinig interesse voor het onderwerp was, meer dan de helft van de enquêtes kwam slechts gedeeltelijk of zelfs helemaal niet ingevuld terug bij ons aan. Op basis hiervan besloten Sarah en ik om de infoavond voor de ouders te laten vallen.

Voor het praktijkluik van ons afstudeerproject nam ik eerst mijn documentatiemap nog eens door, samen bespraken we welke opdrachten ons nuttig, leerrijk en leuk leken. Na een selectie gemaakt te hebben van het materiaal hebben we alle opdrachten in een praktijkluik gegoten. De eerste versie van dit praktijkluik mailden we door naar mevrouw Baeten en mevrouw Peeters. Op basis van hun opmerkingen pasten we het praktijkluik nog eens aan. Rond eind april zijn Sarah en ik uiteindelijk samen gaan zitten en hebben we samen de opgestelde lessen nog eens overlopen ter voorbereiding van onze 'projectweek' in de Stedelijke Handelsschool Turnhout.

De toetsing van ons project is enorm vlot verlopen. Ik ben op een positieve manier verrast geweest door de inzet en de interesse van de leerlingen. De leerlingen haalden zelf aan dat zij het project als nuttig en leuk ervaren hadden. Voor sommigen hebben we echt zaken besproken waar zij nog nooit bij stil gestaan hadden en dat toont voor mij aan dat ik tevreden mag zijn over ons werk en de gevolgde werkwijze.

BRONNENONDERZOEK

1 Bevraging

Om de beginsituatie en de interesses van de leerlingen te achterhalen deden we een enquête bij de hiervoor reeds vernoemde klassen van de SHT. Aan de hand van deze enquêtes konden we ook nagaan of onze veronderstellingen/ hypothesen wel overeenkwamen met de werkelijkheid.

De enquêtes werden afgenomen bij 44 leerlingen uit het BSO die les volgen in de Stedelijke Handelsschool Turnhout. Diezelfde enquête legden we ook voor bij de ASO-leerlingen van de tweede graad in het Sint-Victorinstituut in Turnhout. De reactie van de leerlingen van het Sint-Victorinstituut was echter zeer beperkt, slechts achttien leerlingen vulden de enquête in. We legden de enquête bewust voor bij zowel ASO- als BSO-leerlingen om na te gaan of er een grijze zone is tussen deze stromen.

Daarnaast werden ook de ouders van de leerlingen uit de SHT onderworpen aan een enquête. De bedoeling hiervan was na te gaan in hoeverre ouders zich bewust zijn van wat hun kind uitvoert op het internet. Ook deze enquête kreeg weinig reactie.

De resultaten van de leerling-enquêtes leverden ons nuttige informatie op over de beginsituatie en de interesses van de leerlingen. De enquêtes van de ouders bleken minder nuttig door de weinige reacties.

2 Instellingen en organisaties

Voor ons bronnenonderzoek brachten we een bezoek aan het Jongeren Advies Centrum in Turnhout. Zij bezorgden ons ondermeer de documentatiemappen 'Veilig online' en 'Internetsoa'. Beide documentatiemappen handelen over de gevaren van het internet en geven ook meer informatie over cyberpesten. Zeker de map van Sensoa, 'Internetsoa' is erg nuttig geweest voor onze lessenmap. Deze lessenmap raadpleegden we ook via het internet; www.internetsoa.nl.

Ook de pedagogen van de Opvoedingswinkel in Turnhout waren erg behulpzaam en bezorgden ons de boeken 'Mijn kind online' van Justine Pardoën en Remco Pijpers en 'Kinderen en internet' van Martine Valcke en Brigitte De Craene. Ook deze boeken zijn erg nuttig geweest, ondermeer voor ons theoretisch deel.

Daarnaast hebben we ook veel informatie gekregen van de Federale Gerechtelijke Politie (Computer Crime Unit), zij gaven op 24 november 2009 een infoavond over de gevaren van het internet en cyberpesten. Ook hebben we hen meerdere malen persoonlijk gecontacteerd voor verdere uitleg en assistentie. De informatie van de Federale Politie bleek erg nuttig te zijn tijdens onze lessen. We hebben handig gebruik gemaakt van de vele anekdotes die zij ons vertelden.

3 Media

Verder volgden we ook de media op de voet. We zijn er zelf van geschrokken hoe vaak er negatieve verhalen over het internet in de media verschenen. Een belangrijk artikel voor ons afstudeerproject was ondermeer 'Sexting, tieners maken kinderporno' uit het maandblad Knack, nr. 42 van 14 tot 20 oktober 2009.

Overigens was de reportage 'Pestkoppen op het net' die op 22 september 2009 verscheen op de zender 'Eén' tijdens het programma Koppen XL, van onnoemelijk belang voor ons afstudeerproject, hier begon het immers allemaal mee. De reportage heette oorspronkelijk 'The Bullies Playground' en werd opgenomen door het televisiestation ABC Australia. De reportage toonde het verhaal van Allem die begin februari 2009 van de Westgate brug in Melbourne sprong na jarenlang gepest geweest te zijn via het internet.

Hiernaast bezochten we nog een hele resem instellingen en organisaties zoals Digidak, maatschappelijk werksters, ... en doorliepen we nog meerdere sites, boeken en folders. Na het bestuderen van al dit materiaal bleken deze echter niet altijd even interessant en nuttig te zijn voor ons afstudeerproject. Vandaar toch een serieuze selectie.

PRAKTIJKGEDEELTE

1 Eindtermen

-De leerlingen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.

Leerlingen gaan tijdens de lessen persoonlijke ervaringen vertellen. Het is de bedoeling dat er naar elkaar geluisterd wordt en dat leerlingen respect tonen voor ieders mening.

-De leerlingen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

De leerlingen staan kritisch tegenover het materiaal dat in de lessen gebruikt wordt en kunnen hierover hun mening formuleren.

-De leerlingen kunnen zich discreet opstellen.

Wat in de klas verteld wordt, blijft ook in de klas. Het is niet de bedoeling dat de leerlingen persoonlijke ervaringen gaan rondbazuinen.

1.1 Gezondheidseducatie

De leerlingen kunnen omgaan met vriendschap, verliefdheid, seksuele identiteit, seksuele gevoelens.

In de lessen komen vriendschap, verliefdheid en seksuele gevoelens aan bod. Het is de bedoeling dat leerlingen hier mee kunnen / durven omgaan, dat ze hier over kunnen praten en hier kritisch tegenover kunnen / durven staan.

De leerlingen vormen een opinie over relaties en seksualiteit en reflecteren over eigen gedrag.

Aan de hand van materiaal dat in de les gebruikt wordt, kunnen leerlingen de link leggen naar hun eigen gedrag.

De leerlingen bespreken vormen van machtsmisbruik binnen relaties en oefenen zich in fysieke en mentale weerbaarheid.

Dit gebeurt aan de hand van materiaal dat in de lessen gebruikt wordt. Er wordt ook, tijdens het chatgesprek, besproken hoe men hier mee om kan gaan (weerbaarheid wordt geoefend).

De leerlingen uiten hun wensen en gevoelens binnen een intieme relatie op een constructieve en onbevengende manier, stellen en aanvaarden grenzen.

Aan de hand van het aangereikte materiaal, gaan de leerlingen grenzen leren stellen.

1.2 Sociale vaardigheden

De leerlingen uiten hun zelfwaardegevoel en opvattingen.

De leerlingen praten over eigen ervaringen en geven hun mening.

De leerlingen zijn bereid om de inbreng van de gesprekspartner ernstig te nemen.

Leerlingen gaan niet met elkaar lachen, ze respecteren de verhalen, meningen van de anderen.

De leerlingen accepteren verschillen en hechten belang aan respect en zorgzaamheid binnen een relatie. *Ieder heeft zijn mening. Respect hebben voor ieder zijn mening is de bedoeling!*

1.3 Vakoverschrijdende eindtermen/ ontwikkelingsdoelen globaal voor het secundair onderwijs

(empathie) De leerlingen houden rekening met de situatie, opvattingen en emoties van anderen.

(initiatief) De leerlingen engageren zich spontaan.

(kritisch denken) De leerlingen kunnen onderwerpen benaderen vanuit verschillende invalshoeken.

(open en constructieve houding) De leerlingen toetsen de eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen en trends aan verschillende standpunten.

(respect) De leerlingen gedragen zich respectvol.

(zelfredzaamheid) De leerlingen maken gebruik van de gepaste kanalen om hun vragen, problemen, ideeën, of meningen kenbaar te maken.

2 Afspraken

Bron = Sensoa vzw 2007

Vooraleer we aan onze 'lessen' gaan beginnen, willen we met de leerlingen een aantal afspraken maken. We vinden dit belangrijk omdat we op korte tijd een band met hen moeten creëren, omdat we het over een levensbeschouwelijk onderwerp zullen hebben met hen. Het is belangrijk dat de leerlingen weten wat kan en niet kan en dat ze weten dat wat er verteld wordt in de klas vertrouwelijk is en ook in de klas zal blijven.

Leerlingen zullen pas open zijn over hun ervaringen als ze zich goed voelen in de klas en als er een vertrouwelijke sfeer in de klas hangt.

We beseffen dat dit niet evident zal zijn, aangezien we hen nog maar één maal hebben gezien (om de enquête af te nemen). Wij hopen dat aan de hand van deze afspraken de eerste stap in het proces vlot zal verlopen.

PIKAL

Dit letterwoord staat voor een aantal afspraken die je met de groep maakt vóór je aan een vormingssessie begint. Deze worden op flap gezet en opgehangen.

P Privacy

Wat we hier vertellen is vertrouwelijk en blijft binnen de groep. We gebruiken wat we hier horen niet in andere situaties, ook de begeleiders niet.

I Ik-vorm

We praten over onszelf, onze gevoelens en ervaringen, opvattingen, ...
We zijn open en eerlijk in wat we vertellen.

K Kies

Kies wat je vertelt en wat niet. Niet alles is voor alle oren bedoeld, en je kan gerust je gevoelens en gedachten voor jezelf houden als je je niet comfortabel voelt in de groep.

A Actief

Wees actief in het verloop van het groepsgebeuren. We geven je veel ruimte om zelf te bepalen waarover het moet gaan vandaag. Dus wacht niet passief af tot iemand anders iets inbrengt.

L Lachen, luisteren

Humor is belangrijk, het is soms goed geladen onderwerpen te ontmynen.
Uitlachen kan niet. Ook luisteren is belangrijk, niet alleen praten.

Doelstellingen:

- *De leerlingen zijn bereid om respect te tonen voor elkaar.*
- *De leerlingen zijn discreet.*
- *De leerlingen zijn eerlijk in wat ze vertellen.*
- *De leerlingen luisteren naar elkaar.*
- *De leerlingen nemen actief deel aan het groepsgebeuren.*

3 Aanknoping

De leerkracht informeert naar de enquête die de leerlingen in december hebben ingevuld:

- Wij hebben enkele maanden geleden een enquête afgenomen via Smartschool. Weten jullie nog waarover die enquête ging? Wat stond er zoal in die enquête? Wat is je bijgebleven uit die enquête?

Een deel van de resultaten van de enquête in PDF bestand wordt via de beamer getoond aan de leerlingen en wordt klassikaal overlopen.

De titel komt op het bord '**cyberbitch@hotmail.com aan knuffeltje@hotmail.com:
I'm your worst nightmare!**

Doelstelling:

- *De leerlingen maken kennis met het onderwerp.*

4 Inleiding

'Waar of niet waar?' *Bron: internetsoa p. 30 – 33*

Het doel van deze inleiding is een gesprek op gang brengen over de eigen ervaringen van de leerlingen.

Werkwijze

Er worden drie verhalen verteld / voorgelezen. Nadat de leerkracht een verhaal verteld heeft, wordt er aan de leerlingen gevraagd of zij denken dat dit verhaal waar of niet waar is. Diegenen die denken dat het verhaal waar is, steken een groen kaartje in de lucht. Diegenen die denken dat het verhaal niet waar is, steken een rood kaartje in de lucht. Er wordt aan sommige leerlingen met een groen kaartje gevraagd waarom zij denken dat het verhaal waar is. Er wordt ook aan sommige leerlingen met een rood kaartje gevraagd waarom zij denken dat het verhaal niet waar is. Daarna worden er enkele discussievragen gesteld die klassikaal besproken worden.

Alle verhalen zijn waar gebeurd. Ze zijn afkomstig uit de krant of ze zijn persoonlijk verteld door medewerkers van het Korps landelijke politiediensten (KLPD) aan de stichting Mijn Kind Online. De namen zijn wel veranderd.

Verhaal 1

Hij noemde zich 'De Prins van Plezier', haar nickname was 'Lieve Juliette'. En het klikte meteen op het internet. Ze chatten zich suf, de jongen had fantasieën, de dame had dan weer romantische verwachtingen. Na een cyber – relatie van zes maanden zouden ze elkaar ontmoeten op het strand. Vol verwachting klopte hun hart. En toen kwam de schok...

Daniël, de Prins van Plezier, vertelt: "Ik liep over het strand, in het donker, en ik dacht dat ik had afgesproken met het meisje van mijn dromen. Daar was ze. Ze droeg een korte broek en een roze topje, precies zoals ze beloofd had. Toen kwam ik dichterbij. Ze draaide zich om. En allebei schrokken we ons te pletter. Ik wist niet wat ik moest zeggen."

En het werd nog erger. Omdat ze zich op een verboden stuk van het strand bevonden, werden Daniël en zijn moeder aangehouden door de politie.

Discussievragen:

- Denk je dat dit verhaal echt gebeurd is? Steek dan een groene kaart in de lucht. Als je denkt dat het verhaal niet echt gebeurd is, steek je een rode kaart in de lucht.
- Groene kaartjes, waarom denken jullie dat dit echt gebeurd is?
- Rode kaartjes, waarom denken jullie dat dit niet echt gebeurd is?
- Ken je zelf nog meer van dit soort verhalen? Zo ja, vertel!

Er kan ook verwezen worden naar de reclame waarbij een jongen en een meisje op de webcam zitten en later blijkt ook dat het broer en zus is (sensoa.nl).

Verhaal 2

Studente Annelien moet examens overdoen door 'gepoch' over spiekmethodes op internet.

Facebook kan je je lief, je job en zelfs je diploma kosten. Twee studentes verpleegkunde aan de Katholieke Hogeschool van Brugge kregen een nul nadat een Facebook – conversatie uitlekte waarin ze pochten over hun spiekmethode. 'We zijn verklikt', vindt Annelien. Ze hebben het alleen maar gezet op Facebook om stoer te zijn, ze hebben niet gespiekt, zo zeggen ze zelf. Stoer doen of niet, ze moeten hun examens overdoen.

Discussievragen:

- Denk je dat dit verhaal echt gebeurd is? Steek dan een groene kaart in de lucht. Als je denkt dat het verhaal niet echt gebeurd is, steek je een rode kaart in de lucht.
- Groene kaartjes, waarom denken jullie dat dit echt gebeurd is?
- Rode kaartjes, waarom denken jullie dat dit niet echt gebeurd is?
- Was het slim van de meisjes om op Facebook te pochen over hun spiekmethode?
- Wat zet jij wel en niet op internet?
- Heb je wel eens gemerkt dat mensen checken wat er over jou op internet staat? Wat vind je daarvan?

Het krantenartikel wordt aan de leerlingen getoond.

Verhaal 3

Lisa werd op internet bedreigd door een jongen. Eerst moest ze hem foto's van zichzelf sturen, en daarna moest ze strippen voor de webcam. Een jaar lang heeft ze dat gedaan, zonder er met iemand over te praten. Op een dag kwam ze thuis van school en zag ze de politie in de gang staan. Toen heeft ze het allemaal verteld.

De politie kwam langs omdat die jongen met nog heel veel andere meisjes chatte en ook hen bedreigde. Een van hen had aangifte gedaan en op de computer van die jongen had de politie gezien dat ook Lisa een van de slachtoffers was. Zo is de politie dan bij Lisa terecht gekomen.

Lisa vertelt waarom ze zo bang was geweest en waarom ze bezweken was voor de dreigementen: "Hij zei dat hij mijn IP – nummer had en dat hij daarom wist waar ik woonde."

Discussievragen:

- Denk je dat dit verhaal echt gebeurd is? Steek dan een groene kaart in de lucht. Als je denkt dat het verhaal niet echt gebeurd is, steek je een rode kaart in de lucht.
- Groene kaartjes, waarom denken jullie dat dit echt gebeurd is?
- Rode kaartjes, waarom denken jullie dat dit niet echt gebeurd is?
- Weet je wat een IP – nummer is en wat je daarmee kunt doen?
- Ken je mensen die wel eens bedreigd zijn via internet? Zo ja, wat gebeurde er? Er wordt ook verwezen naar het jeugdboek 'Vamp' van Carry Slee.

Achtergrondinformatie IP – adres

Elke computer die verbonden is met het internet, heeft een IP – adres of ook wel IP – nummer genoemd. Een IP – adres kan je vergelijken met een telefoonnummer. Met behulp van het IP – adres kunnen computers elkaar 'vinden'. Een IP – adres kan er bijvoorbeeld zo uitzien: 213.92.247.156. Het zijn altijd vier groepjes cijfers die gescheiden worden door punten.

Er zijn twee soorten IP – adressen:

- Computers met een vaste internetverbinding (zoals ADSL of 'de kabel') hebben een vast IP – adres, dat je zelf, eenmalig, moet instellen (Welk nummer je moet instellen, krijg je te horen van je provider, zoals Xs4all of @ home).
- Computers met een inbel – verbinding hebben een dynamisch (wisselend) IP – adres dat automatisch wordt toegekend door je provider wanneer je inbelt. Elke keer wanneer je inbelt, krijg je een ander nummer.

De enige die weet welke persoon bij welk IP – adres hoort, is je provider. Alleen in zeer bijzondere gevallen, met name bij verdenking van een misdrijf, mag de politie aan een provider vragen wie de persoon is die bij een bepaald IP – adres hoort.

Iemand kan gemakkelijk je IP – adres te weten komen (dat staat bijvoorbeeld in de kopgegevens van je e – mailberichten), maar daar heeft die persoon helemaal niets aan. Hij weet dan nog niet wie je bent of waar je woont. Het enige wat je eraan kunt aflezen, is bij welke provider je zit, maar die zal nooit jouw naam of adresgegevens prijsgeven.

Kortom: IP – adressen zijn heel gemakkelijk te achterhalen, maar ze zijn niet te herleiden tot een persoon of een huisadres. Dat soort dreigementen kun je dus naast je neerleggen.

Doelstellingen:

- De leerlingen vertellen over hun eigen ervaringen.
- De leerlingen leven zich in in de verhalen die verteld worden.
- De leerlingen leggen, aan de hand van de verhalen, linken met eigen ervaringen.

5 Midden

Strips Bron: *internetsoa p. 16 - 26*

Het doel van deze les is om de leerlingen te laten nadenken over wat er mis kan gaan op het internet en ze gevoelig maken voor 'grenzen', zowel voor hun eigen grenzen als de grenzen van iemand anders.

Wat heb je nodig?

Werkbladen met strips. (Zie bijlage 4)

Werkwijze

Deze les omvat vijf strips die een aantal situaties op het internet verbeelden. Ze helpen om tot een gesprek te komen over romantiek en internet. De leerlingen worden in vijf groepjes verdeeld en elk groepje krijgt een strip met bijhorende vragen. De leerlingen bekijken de strip en discussiëren over de vragen. De leerkracht gaat bij elk groepje afzonderlijk even horen hoe de discussie verloopt, wat de leerlingen ervan denken en of er vragen zijn.

Materiaal

- Strip 1: wraak
- Strip 2: grenzeloze liefde
- Strip 3: een bekend gezicht
- Strip 4: pottenkijkers
- Strip 5: vreemdgaan

Doelstellingen:

- De leerlingen denken na over wat er kan misgaan op het internet en ze worden gevoelig gemaakt voor hun eigen grenzen en die van een ander.
- De leerlingen zijn zich bewust van de gevaren van het internet.
- De leerlingen discussiëren met elkaar over de situaties die voorkomen op het internet.
- De leerlingen wisselen ervaringen uit over de moderne digitale media.
- De leerlingen zien in dat privacy op het internet niet bestaat.
- De leerlingen beseffen waar hun eigen grenzen liggen.
- De leerlingen zien in dat grenzen verschillen voor iedereen.

'Een chatgesprek' Bron: *Sensoa vzw 2007*

De doelstelling van deze les is dat de leerlingen beseffen hoever ze kunnen gaan in het geven van persoonlijke informatie tijdens een chatgesprek.

Werkwijze

De leerkracht leest een chatgesprek voor. Bij elke stop wordt het gesprek stilgelegd en moet elke leerling een vraag beantwoorden door een groene of een rode kaart op te steken. Groen wil zeggen: doen, rood wil zeggen: niet doen.

Na elke stop stelt de leerkracht nog enkele bijkomende vragen en geeft ze basisinformatie.

Na de discussievragen stelt de leerkracht samen met de leerlingen tips op voor elke situatie (na elke stop).

Twee mensen ontmoeten elkaar op een chatbox. Hun nicknames zijn 'funnybunny' en 'naughtyboy'. Funnybunny vraagt in de chatbox of iemand zin heeft in een babbel. Naughtyboy ziet dat wel zitten en hij begint privé tegen haar te praten.

<Naughtyboy> hey funnybunny, alles cavatjes?

<Funnybunny> ja zenne, 'k verveel mij alleen een beetje.

<Naughtyboy> Oei, hoe komt het? 't Is toch vakantie

<Funnybunny> jamaja, 't is zo slecht weer en, mijn beste vriendin is op reis.

<Naughtyboy> zeg geen goesting om op MSN verder te babbelen? Da's wat gemakkelijker.

Ge zult u niet meer vervelen, beloofd! ;-) mag ik uw emailadres?

Funnybunny geeft haar e-mailadres door want ze vindt het zelf ook wel leuker om via MSN te babbelen. Ze moet wel weg dus ze zegt dat tegen Naughtyboy en ze belooft dat ze de volgende dag zeker op MSN zal komen.

Stop 1

- Het is niet gevaarlijk om je e – mailadres door te geven.
- Een e – mailadres is toch iets persoonlijk, ik zou dat niet zomaar aan iedereen geven.

Bijkomende informatie

In principe is het niet echt gevaarlijk om je e-mailadres aan iemand te geven. Ook niet als die persoon hiermee op je MSN lijst wil staan. Het is wel iets persoonlijk maar de persoon weet hier mee nog niets meer van jou, op voorwaarde dat je je naam niet gebruikt.

Bijkomende vragen

- Geef jij zomaar aan iedereen die het vraagt je e – mailadres? Waarom wel / waarom niet?

Mogelijke tip: Neem een mailadres zonder je naam erin.

De volgende dag komt Naughtyboy online. Funnybunny is er nog niet maar Naughtyboy is heel nieuwsgierig en dus gaat hij naar haar profiel op MSN kijken. Daar komt hij heel veel te weten over funnybunny. Hij komt bijvoorbeeld te weten dat haar naam Kelly De Smet is en dat zij 13 jaar oud is, ze woont in Aalst. Ze houdt van lezen en shoppen, ze luistert naar R&B en ze speelt volleybal. Naughtyboy vindt het wel heel leuk om zoveel van haar te weten te komen. Maar zelf zou hij nooit zoveel informatie van zichzelf op internet zetten.

Stop 2

- Er is niks mis mee om veel over jezelf op MSN te zetten.
- Het is toch wel een beetje riskant om je achternaam op internet te zetten.

Bijkomende informatie

Hou er rekening mee dat alles wat je op Internet zet door iedereen kan bekeken worden en dat iedereen daar alles mee kan doen wat hij/zij wil. Er is natuurlijk niets mis mee om wat over jezelf te vertellen, over je hobby's. Maar met persoonlijke gegevens zoals je naam en je woonplaats moet je wel opletten. Uiteindelijk kan je dat wel aan mensen doorgeven waar je al lang mee chat en die je al een beetje kent. Maar als je dat op je profiel zet, dan weet iedereen waar je woont en wat je achternaam is.

Bijkomende vragen

- Zet jij veel op je openbaar profiel?
- Ga je veel naar profielen kijken?
- Wat doe je met de informatie die je op profielen vindt?

Mogelijke tips: geef nooit je echte naam of familienaam.

Naughtyboy komt online...

<Naughtyboy> Hey Kelly

<Funnybunny> hallo, Hebde da nummer al gehoord van Rit Cli? Megawijs man.

<Naughtyboy> Nee, ik ken die nie. Pas nieuw? Ik wist nie dadde interesse had in Jazz.

<Funnybunny> Ha, gij hebt zeker al op mijn profiel zitten kijken. En was het een beetje interessant?

<Naughtyboy> Ja, ik weet al heel veel over u.

<Funnybunny> Ja maar ik weet van u nu nog altijd niets he. Op uw profiel staat er niet zoveel. Vertel eens wat over jezelf.

<Naughtyboy> Mijn naam is Dieter, `k ben van Dendermonde. `k Ben redelijk sportief en `k luister graag naar hip hop.

<Funnybunny> aaah Dendermonde, ik kom daar veel, waar woon je ergens?

<Naughtyboy> in de Vlamingstraat

<Funnybunny> aaah ja ik weet dat zijn, allez `k zal eens langskomen als ik passeer.

Stop 3

- Ik zou ook de straat doorgeven waar ik woon, dat is geen geheim.
- Ik zou nooit zomaar mijn adres geven aan iemand die ik niet echt ken.

Bijkomende informatie

Hierboven hebben we het ook al gehad over persoonlijke informatie. Maar hierbij ging het meer over je echte naam, je hobby's, je interesses. Als je dit doorgeeft aan iemand hoeft dit nog niet zo erg te zijn. Je adres doorgeven is natuurlijk wel een beetje riskant. Als iemand je lastig valt en je blokkeert hem op je MSN, heeft die persoon nog altijd je adres.

Bijkomende vragen

- Zou jij je adres doorgeven aan iemand die je nog niet zo goed kent? Waarom wel / waarom niet?

Mogelijke tips: zeg nooit waar je woont.

Funnybunny en naughtyboy chatten nu bijna elke avond met elkaar. Soms zitten ze drie uur na elkaar te chatten zonder dat ze het in de gaten hebben. Ze kijken beiden steeds meer en meer uit naar hun gesprekken. Maar dan krijgt funnybunny haar rapport en dat is niet echt schitterend. Haar ouders zijn enorm kwaad. Ze denken dat ze zo'n slechte punten heeft omdat ze zoveel op internet zit.

Dus mag ze een week niet op internet. Funnybunny vindt dit verschrikkelijk, nu kan ze niet meer babbelen met Naughtyboy. En ze kan het hem niet eens laten weten. Dus op een woensdagnamiddag als ze alleen thuis is, besluit ze snel op internet te gaan en hem uit te leggen waarom ze niet op internet kan. Ze geeft hem haar gsm nr, dan kan hij haar bellen als ze wil.

Naughtyboy was echt ongerust, hij heeft al 4 dagen niets meer van Funnybunny gehoord. Dan krijgt hij haar mailtje en belt haar direct op.

Stop 4

- Ik vind het niet gevaarlijk om mijn gsm – nummer door te geven.
- Ik geef nooit zomaar mijn nummer aan iemand die ik niet ken.

Bijkomende informatie

Het is niet ongevaarlijk om je gsm-nummer door te geven. Dit is heel persoonlijke informatie waar je enorm veel mee kan doen. Het is een beetje hetzelfde als je adres doorgeven. Je kan dit wel doorgeven als je al lange tijd met iemand chat. Maar als je die persoon nog niet echt kent, is het wel riskant om je nummer te geven. Als deze persoon je lastig valt, is het veel moeilijker om het contact volledig te verbreken.

Bijkomende vragen

- Geef jij je nummer zomaar aan iedereen?
- Heb je al eens problemen ondervonden door het feit dat je je nummer gegeven hebt aan iemand die je niet zo goed kende?

Mogelijke tip: geef nooit je gsm – nummer zomaar aan iedereen.

De week straf is afgelopen. Ondertussen heeft Naughtyboy al een aantal keer naar Funnybunny gebeld. Ook aan de telefoon klikt het heel snel. Funnybunny vertrouwt hem steeds meer en vertelt dus ook steeds meer over zichzelf. Ze ziet in Naughtyboy haar soulmate. Enkele dagen later...

<Naughtyboy> Zeg Funnybunny, we kennen elkaar toch al redelijk lang he?

<Funnybunny> eeeuhm ja da's waar

<Naughtyboy> wel ja, niet benieuwd hoe da'k er uit zie

<Funnybunny> k heb daar niet echt bij stilgestaan eigenlijk, 'k vind dat je een tof karakter hebt en je uiterlijk doet er niet echt toe

<Naughtyboy> ik vind u ook een hele toffe maar soms wil ik wel eens weten wie er aan de andere kant van de lijn zit.

<Funnybunny> mmmm

<Naughtyboy> heb je geen foto voor mij? Pleeeaaase

<Funnybunny> nee 'k geef je dat liever niet, ik doe dat nooit

<Naughtyboy> hier heb je mijn foto. Hopelijk bedenkt je je nog.

En weg is hij...

Funnybunny voelt zich nu wel een beetje slecht. Had ze toch beter haar foto gegeven of niet? Hij was precies een beetje boos.

Had funnybunny toch beter haar foto gegeven?

Stop 5

- Ja er is toch niks mis mee om aan iemand je foto door te geven.
- Ik vind dat te gevaarlijk. Je weet nooit wat ze met je foto gaan aanvangen.

Bijkomende informatie

Het doorsturen van foto's naar iemand is wel een beetje riskant. Je weet nooit echt 100 procent zeker wie er aan de andere kant van de verbinding is. Als je toch een foto wil geven, probeer dan eerst zo zeker mogelijk te zijn van de persoon waar je mee chat. Je kan natuurlijk nooit helemaal zeker zijn van iemand die je via de chat leert kennen. Veel mensen gaan zich anders voordoen dan ze in werkelijkheid zijn. Uit onderzoek blijkt dat mensen steeds eerlijker worden naarmate je langer chat. Dus als je echt al lang chat met iemand en je hebt er een goed gevoel bij, dan kan je eventueel een foto doorsturen.

Het is veel gevaarlijker om bijvoorbeeld zomaar foto's op je MSN-profiel of je MSN Space te zetten.

Waarom is dit veel gevaarlijker? Iedereen kan hier aan. Zelfs iemand die je niet toegevoegd hebt, kan aan je foto's. Dus denk goed na vooraleer je zomaar foto's van jezelf op internet zet.

Bijkomende vragen:

- Staan er op jouw MSN-profiel, Netlog foto's van jezelf? Waarom zet je er foto's op?
- Heb je al eens slechte ervaringen gehad met foto's doorsturen?

Mogelijke tips:

- Krijg je vervelende vragen of berichten? Stop dan direct met chatten of mailen.
- Mail of plaats geen foto's van jezelf, ook beelden van een webcam kunnen worden opgenomen.
- Doe nooit iets wat je zelf niet wil of waar je jezelf niet goed bij voelt!

Funnybunny heeft al een paar dagen niets van Naughtyboy gehoord. Ze begint nu echt wel ongerust te worden. Misschien had ze toch beter een foto opgestuurd. Haar beste vriendin is nu terug thuis en zegt tegen haar: koop je dan een webcam, dat kan toch geen kwaad.

Is een webcam echt niet gevaarlijk?

Stop 6

- Met een webcam kan je niets fout doen.
- Ik vind het toch een beetje riskant.

Bijkomende informatie

Een webcam is inderdaad gevaarlijk. Een webcam is een camera. Je kan niet alleen elkaar er mee zien maar je kan ook beelden opnemen en opslaan en dus ook bewerken. Pas dus hier mee op. Doe dit ook weer maar alleen als je iemand echt vertrouwt. Zelfs als je al lang met iemand chat, weet je nog steeds niet of die persoon wel 100 % betrouwbaar is. Zeker als je die persoon nog niet hebt ontmoet. Wees steeds alert!

Bijkomende vragen

- Gebruiken jullie een webcam?
- Waarvoor gebruik je weleens een webcam?
- Heb je al eens slechte ervaringen gehad met een webcam?

Mogelijke tip: Zet niet zomaar bij iedereen je webcam op, ook beelden van een webcam kunnen worden opgenomen.

Funnybunny heeft zich een webcam gekocht. Naughtyboy had er al een. Dus nu kunnen ze niet alleen tegen elkaar praten maar elkaar ook zien. Zo chatten ze nog enkele weken verder. De vriendschap tussen de twee wordt steeds groter en dan...

<Funnybunny> zeg, we zitten hier nu al 2 maanden te chatten met elkaar. Denk je dat het niet tijd wordt om eens af te spreken?

<Naughtyboy> ja, `k heb dat ook al gedacht. En we wonen niet ver van elkaar he

<Funnybunny> a da's waar. Dus heb je zaterdag iets te doen?

<Naughtyboy> nee, niet echt! Wat denk je, om 2 uur aan de ingang van het stadpark in Aalst?

<Funnybunny> it's a date.

Zou jij afspreken met iemand die je op de chat leren kennen hebt?

Stop 7

- Ja zeker, spannend!
- Neen, ik vind dat te gevaarlijk.

Bijkomende informatie

Er is er niets mis mee om met iemand af te spreken. Op deze manier kan je iemand pas echt leren kennen. Maar er zijn een aantal dingen waar je zeker moet op letten:

- Spreek pas af nadat je een tijdje met die persoon chat. Hoe langer je met iemand chat, hoe eerlijker en oprechter de gesprekken vaak worden. Spreek niet af met iemand die veel jonger of veel ouder is dan jij.

- Spreek af op een plaats waar veel mensen zijn. Afspreken in het park is dus niet zo'n goed idee.

Doe dit liever in een winkelstraat. Als er dan iets gebeurt, is er altijd iemand in de buurt die je kan helpen.

- Laat iemand weten dat je een afspraak hebt met iemand die je via internet leren kennen hebt. Je kan het bijvoorbeeld aan je ouders vertellen. Een vriend of een vriendin is ook een mogelijkheid.
- Doe niets waar je niet helemaal zeker van bent. Als je nog maar een klein beetje twijfelt over de oprechtheid van deze persoon, doe het dan niet. Het is dan beter om nog enkele weken met die persoon te chatten en dan toch meer zekerheid te hebben, dan iets te doen waar je niet helemaal achter staat.

Bijkomende vragen

- Heb jij wel eens afgesproken met iemand via het internet?
- Zou jij mogen afspreken met iemand via het internet van je ouders? Waarom wel / waarom niet?
- Heb je hier al eens nare ervaringen mee gehad?

Mogelijke tips:

- *Doe niets waar je niet helemaal zeker van bent of waar je je niet goed bij voelt.*
- *Spreek op een plaats af waar veel mensen zijn.*
- *Neem een vriend of vriendin mee of laat hen weten waar je afspreekt.*

Verwerking

Kijk nog eens naar je profielpagina, en wijzig eventueel de gegevens zodat je niet teveel persoonlijke informatie geeft.

Als er voldoende tijd is vraagt de leerkracht aan de leerlingen of er iemand zijn profiel wil tonen via de beamer. Zijn of haar profiel zal dan overlopen worden aan de hand van de eerder gezochte tips.

Doelstellingen:

- De leerlingen beseffen hoever ze kunnen gaan in het geven van persoonlijke informatie tijdens een chatgesprek.
- De leerlingen zijn zich bewust van de gevaren van het internet.
- De leerlingen praten op een open manier over hun ervaringen op het internet.
- De leerlingen worden zich bewust van hun internetgebruik.
- De leerlingen wisselen ervaringen uit over de moderne digitale media.
- De leerlingen leren hun eigen privacy beter te beschermen.
- De leerlingen worden zich bewust van hun eigen grenzen en van de grenzen van anderen.

6 Slot

De leerlingen geven anoniem aan (ze schrijven op een blad papier) wat ze van deze lessen vonden en of ze er iets aan gehad hebben / of ze iets geleerd hebben. Hier wordt een sjabloon voor gemaakt. (Sjabloon: Zie bijlage 3)

Ook worden er tips voor de leerlingen meegegeven: tips tegen cyberpesten.

Wat kan je doen tegen cyberpesten?

Wat moet je doen als je gepest wordt met moderne communicatiemiddelen?

Tip 1:

Je staat niet alleen. Bespreek dit met je ouders, leerkrachten of mensen die je vertrouwt. Durf over je probleem te praten.

Tip 2:

Een snelle oplossing is niet altijd mogelijk. Oefen dus een beetje geduld uit.

Tip 3:

Bewaar alle pestmails, sms'jes en chatgesprekken. Zo heb je een bewijs.

Tip 4:

Reageer niet direct op de daders. Ze vinden het juist leuk dat je reageert. Probeer het in de eerste plaats te negeren.

Tip 5:

Blokkeer de dader in je e-mailprogramma of MSN.

Tip 6:

Werk steeds met veilige paswoorden. Verander je paswoord indien nodig. Je verandert je paswoord ook best regelmatig.

Tip 7:

Voel je niet schuldig, jij bent niet de fout!!!

Tip 8:

Durf misbruik melden aan de aanbieders van chatprogramma's of internetproviders. Via de helpfunctie van deze programma's kan je misbruik melden.

Tip 9:

Ook de politie heeft op zijn website een link waar je misbruik kan melden. Deze mensen beschikken over middelen die ver kunnen gaan in het opsporen van daders.

Tip 10:

Wees voorzichtig met het achterlaten van privégegevens op internet.

Doos met vragen

Na het project wordt er een doos in het lokaal van mevrouw Baeten gezet, waar de leerlingen vragen in kunnen steken die ze niet durven stellen (met naam!). De leerkracht bekijkt deze vragen en beantwoordt ze schriftelijk in gesloten enveloppe.

Doelstellingen:

- De leerlingen durven vragen stellen op deze manier.
- De leerlingen kunnen vragen stellen zodat de drempel lager wordt.

BESCHRIJVING + EVALUATIE LESSEN

Zoals we reeds aanhaalden in de inleiding bestaat ons afstudeerproject uit een theoretisch deel en uit een praktijkluik.

In het theoretisch deel halen we aan waarvoor jongeren het internet gebruiken, wat er mis kan lopen, de verschillende vormen van cyberpesten, hoe een school kan omgaan met dit fenomeen, wat een slachtoffer kan doen, de rol van de leerkracht, internet op school en basisrichtlijnen voor een internetopvoeding.

Daarnaast bestaat ons praktijkluik uit een volledig uitgewerkt lessenpakket van twee lesuren. Dit lessenpakket bestaat uit een inleiding, een midden en een slot.

De inleiding bestaat uit drie sensatieverhalen waarvan de leerlingen moeten nagaan of deze waar of niet waar gebeurd zijn. Na elk verhaal komen enkele discussievragen. Het midden bestaat uit vijf strips die de leerlingen in groepjes moeten bekijken om hier vervolgens een aantal opdrachten bij uit te voeren. Fase twee van ons middengedeelte bestaat uit een chatgesprek waarbij we de grenzen van de leerlingen proberen te achterhalen.

Tijdens het slot vullen de leerlingen een evaluatiefiche in, waarbij ze aangeven wat ze al dan niet nuttig vonden. Ook geven we de leerlingen enkele tips mee tegen cyberpesten en geven we hen, aan de hand van een 'vragendoos', de kans om bedenkingen, opmerkingen of vragen anoniem te stellen.

Aanvankelijk werd het praktijkgedeelte opgesteld voor een tweede graad BSO. Na toetsing bleek dat het onderwerp meer geschikt is voor een eerste graad. Dit omdat de meeste leerlingen van de tweede graad zich al bewust zijn van de gevaren van het internet. Wij opteren dus voor een eerste graad secundair onderwijs. Mits wat aanpassing kan het werkstuk ook gebruikt worden in de derde graad van het lager onderwijs.

Tijdens ons actie-onderzoek gaf ARKTOS vzw. aan dat er een tekort is aan theoretisch onderbouwde projecten rond cyberpesten. Bijgevolg gaven zij aan dat ons project ook voor hen nuttig is.

De toetsing van ons project gebeurde in de Stedelijke Handelsschool Turnhout waar we de kans kregen om met zeven klassen uit de tweede graad BSO samen te werken. We hebben voor de Stedelijke Handelsschool Turnhout gekozen omdat we hier in het verleden al positieve ervaringen mee hadden (oud – school, Helpdesk) en omdat deze school openstaat voor nieuwe initiatieven.

De communicatie met de zorgcoördinator, Hilde Baeten, is altijd vlot verlopen. Zij stond volledig open voor ons initiatief en liet de invulling van het project over aan ons. We konden steeds met vragen of bedenkingen bij haar terecht.

Het project werd tijdens veertien lesuren gedurende één lesweek getest (3 mei 2010 – 7 mei 2010). Hierbij maakten we gebruik van een PowerPoint, geplastificeerde werkbladen, tips en activerende werkvormen.

3 Mei, 8u25 – 10u10 / Klas 4 KANTOOR A:

Vermits we drie maanden vertoefd hadden in Suriname en de leerlingen daar enorm mondig zijn, hadden we een beetje schrik voor de Belgische leerlingen die toch wel terughoudender zijn. Bij nader inzien bleek deze angst ongegrond. Zo werkte onze eerste groep leerlingen van 4 KANTOOR A enthousiast mee. Ze vertelden spontaan eigen anekdotes, gingen in op discussievragen en respecteerden de gemaakte afspraken. Het gevoel dat we aan deze les overhielden was er een van euforie! De start was gemaakt...

Uit de evaluatie konden we opmaken dat de leerlingen deze sessie als nuttig beschouwden.

3 Mei, 10u25 – 12u05 / Klas 3 KANTOOR:

Hoewel de tweede klassengroep een derde jaar was, werkten ook zij goed mee. Zo stelden zij interessante vragen (Bv.: Hoe beveilig ik mijn Facebook? Hoe verwijder ik mijn Netlog?) en gaven ons meer inzicht in hun leefwereld en grenzen.

Uit de evaluatie van 3 KANTOOR blijkt dat ook zij dingen bijgeleerd hebben.

3 Mei, 14u45 – 16u30 / Klas 3 PUBLICITEIT:

Na een voormiddag die vlot verliep werden we tijdens de twee laatste uren weer met beide voeten op de grond gezet. Een aantal leerlingen hadden het moeilijk om zich te concentreren en uitte dit door op een foute manier om aandacht te vragen. Daardoor was het voor de andere leerlingen moeilijk om deel te nemen aan de actieve werkvormen.

Uit de evaluatie bleek dan ook dat deze leerlingen minder enthousiast waren over de sessie dan de vorige twee klassen.

5 Mei, 8U25 – 10U10 / Klas 4 VERKOOP:

4 VERKOOP was een spontane klassengroep die qua leerlingenaantal groter bleek te zijn dan de vorige klassen. Dit heeft echter nauwelijks invloed gehad op onze sessie. De leerlingen reageerden spontaan op discussievragen en haalden zelf voorbeelden aan maar toch voelden we beide aan dat deze leerlingen reeds te rijp zijn voor dit project. Ze gaven zelf aan zich bewust te zijn van de gevaren van het internet.

Dit gevoel hadden we echter niet bij 4 KANTOOR A.

Ook de evaluatie bevestigde ons gevoel. De leerlingen haalden hier zelf aan dat bepaalde opdrachten nuttiger waren geweest dan anderen.

6 Mei, 10u25 – 12u05 / Klas 3 VERKOOP:

Dit was een zeer aangename klas! De klas bestond uit zes leerlingen dus iedereen kon goed aan bod komen. Iedereen had ook wel wat te vertellen. Het was echt fijn om zoveel reactie te krijgen! Af en toe moesten we zelfs terug bij het onderwerp komen (soms weken we te veel af). Ook deze klas was al vrij goed op de hoogte van de gevaren van het internet.

7 Mei, 10u25 – 12u05 / Klas 4 PUBLICITEIT:

Deze klas was mondig en deed goed mee. Het was ook weer een kleine klas dus iedereen kon betrokken worden. Iedereen had wel wat te vertellen, de een al wat meer dan de ander maar allemaal hebben ze hun steentje bijgedragen tot een leuke, interessante les. Dit bleek ook uit de evaluaties van de leerlingen. We hebben aan deze leerlingen ook gevraagd of zij zich niet te oud vonden voor deze lessen, of zij er wel iets aan hadden. Ze vertelden dat ze zeker nog nieuwe dingen leerden, maar dat een tweede en een derde jaar misschien een beter doelpubliek is. Dit omdat de meeste leerlingen van een vierde jaar al wel vrij verantwoordelijk met internet omgaan. Ze geven zelf aan dat hun gedrag al veranderd is tegenover een aantal jaar geleden.

---

7 Mei, 12u55 – 14u35 / Klas 4 KANTOOR B:

De laatste klas van ons project! We konden niet beter afsluiten. Weer een kleine klas en weer werkten de leerlingen actief mee. Ze vertelden spontaan hun verhaal en reageerden op discussievragen die wij stelden. Ook zij gaven aan dat ze nog wel nieuwe dingen leerden. Ook de evaluaties van deze leerlingen waren positief.

Oorspronkelijk prefereerden wij de eerste graad BSO om ons afstudeerproject bij uit te testen, maar na een gesprek met Hilde Baeten, de zorgcoördinator van de Stedelijke Handelsschool Turnhout, pasten we ons doelpubliek aan naar de tweede graad BSO. Uit de toetsing is echter gebleken dat leerlingen uit de tweede graad BSO beter op de hoogte zijn van de gevaren van het internet dan we aanvankelijk dachten. Als we preventief willen werken rond de gevaren van het internet en rond cyberpesten dan moeten we ons richten naar de eerste graad van het secundair onderwijs. Ook hebben we de volgorde van onze werkvormen aangepast, nadat we merkten dat het nuttiger was om de twee klassikale opdrachten te doorbreken met een groepsopdracht (2 – 3 leerlingen).

We hebben ook gemerkt dat leerlingen goed op de hoogte zijn van de gevaren van het internet en dat zij hier ook openlijk over durven spreken.

Na een gesprek met Hilde Baeten, waarin wij onze bedenking over het doelpubliek aanhaalden, gaf zij ons het advies om tijdens de sessie samen met de leerlingen actief te werk te gaan op de computer.

Vermits wij tijdens onze sessie niet echt ingaan op de technische aspecten van de gevaren van het internet (Hoe verwijder ik mijn Facebook? Hoe beveilig ik mijn Netlog?) is het aangewezen om samen te kunnen werken met een ICT – coördinator, zodat hij / zij onmiddellijk kan ingaan op deze vragen van de leerlingen. Aangezien we op dat ogenblik niet beschikten over een ICT-coördinator, verwezen we de leerlingen nu steeds door naar hun informaticaleerkracht.

VERWERKT THEORETISCH DEEL

Vooraf willen we even vermelden dat het omgaan met cyberpesten vrij simpel lijkt in ons theoretisch stuk. Dit is echter niet zo! Op papier lijkt alles simpel, maar de praktijk leert ons dat cyberpesten een probleem is dat heel moeilijk aangepakt kan worden. Dit omdat het ver buiten de school gaat en je als leerkracht of als school niet altijd een goed beeld hebt van wat leerlingen nu precies op het internet doen.

In de leefwereld van onze jongeren hebben digitale media een centrale plaats gekregen. Jongeren zitten gemiddeld dagelijks een tot twee uur op het internet. De meeste jongeren hebben thuis toegang tot het internet en bij de helft van deze jongeren staat zijn/haar computer op zijn/haar slaapkamer. Van controle is er dus weinig sprake. Veel ouders, leerkrachten weten niet wat hun kinderen, leerlingen op het internet uitspoken. Wat doen jongeren op het internet en wat vinden ze daar zo leuk aan? Deze vragen moet je jezelf stellen als opvoeder om je kind, leerling te kunnen begeleiden in zijn/haar weg op het internet. Een klein beetje kennis van de techniek kan je ook helpen bij je begeleidingsproces. Om je kind, leerling dus te kunnen begeleiden moet je interesse tonen in zijn/haar leefwereld en weten wat ze allemaal doen op dat internet.

Kinderen en jongeren spelen op het internet. Dit kan gaan van onschuldige spelletjes tot gewelddadige games en intensief deelnemen aan een virtuele wereld. Jongeren gebruiken het internet ook voor serieuze zaken, zoals surfen op het internet om informatie te zoeken voor een schooltaak. Wat jongeren het meeste aanspreekt op het internet zijn persoonlijke profielen maken en bekijken, zoals bijvoorbeeld 'Netlog', en chatten via MSN. Zij gaan ook liedjes downloaden, e-mails versturen, skype en cammen. Ze kunnen op het internet ook foto-albums maken, bloggen en er zijn ook 'hackers' actief. Er is dus veel te doen op het internet en jongeren maken hier talrijk gebruik van! Maar uit onze enquêtes en bronnen blijkt dat jongeren het meest gebruik maken van MSN en Netlog. Ze vinden het leuk om thuis verder te kunnen 'praten' met hun vrienden en om hun ervaringen, belevenissen, foto's te kunnen delen met enorm veel mensen.

Woordenlijst moeilijke termen:

Chatten: Direct communiceren met elkaar via het World Wide Web.

Skypen: Een Voice over IP-programma waarmee men over het Internet kan telefoneren.

Cammen: Continually Aware Mode; communiceren via de webcam.

Bloggen: Een Weblog bijhouden.

Weblog: Het is een soort dagboek op het internet waarop anderen kunnen reageren.

Hacker: Een persoon die probeert in te breken in computersystemen. Vaak is het de hacker meer te doen om het inbreken zelf dan om het aanbrengen van schade.

Netlog: Een sociaal netwerk (zoals Facebook, Twitter,...).

MSN: Microsoft Network; een chatprogramma.

Maar jongeren gaan vaak ook heel intuïtief en weinig kritisch om met ICT en daar komt de school op de proppen. De meeste leraren groeiden zelf niet op met ICT. Sommigen horen het werkelijk in Keulen donderen bij 'cybertermen' als games, skype, blogs, sms'en, MSN'en,... Toch verwacht de maatschappij dat leraren leerlingen veilig, verantwoord en doelmatig met ICT leren omgaan (daarover straks meer bij 'internet op school' en 'internetopvoeding').

Een eventueel gevaar van deze moderne, digitale media is 'cyberpesten'.

Uit onderzoek van Planet Internet (begin 2005) bleek dat digitaal pesten steeds vaker voorkomt. Cyberpesten kan verschillende vormen aannemen. Jongeren kunnen verbaal, non-verbaal, fysisch, sociaal en indirect gaan cyberpesten.

Verbaal: Een beledigende, agressieve of vernederende boodschap of een bedreiging via gsm, sms, mail, chat.

Non-verbaal: Pornografische foto's sturen, obscene foto's sturen en bewerkte foto's van het slachtoffer op het web zetten.

Fysiek pesten: De PC beschadigen door virussen te versturen, mailadressen hacken, paswoord veranderen, supergrote bestanden sturen zodat de computer vastloopt.

Sociaal pesten: Uitsluiten uit onlinegroepen (MSN).

Indirect pesten: Private info van het slachtoffer verspreiden, elektronische identiteit van het slachtoffer overnemen of pestsites op een website plaatsen.

Kinderen, jongeren die cyberpesten, zijn vaak ook daders bij het klassieke pesten. Ze zitten vaak op het internet en hebben weinig controle (hun computer staat bijvoorbeeld op hun slaapkamer). De pestkop valt aan vanuit een anonieme plaats en hij/zij misbruikt de kwetsbaarheid van de slachtoffers. De dader kan pesten via gsm, internet omdat hij/zij zich verveelt of gewoon een grapje wil uithalen of hij/zij kan pesten vanuit wraak, jaloezie.

De slachtoffers zijn vaak ook slachtoffer van het klassieke pesten. Ze weten niet noodzakelijk wie de pester is. Net zoals bij het klassieke pesten, zwijgen de slachtoffers van cyberpesten ook omdat ze bang zijn om uitgelachen te worden, omdat ze hun ouders niet ongerust willen maken en omdat ze de schuld bij zichzelf leggen ("ik zal het wel verdiend hebben"). Cyberpesten is erger dan het klassieke pesten!

Cyberpesten kan namelijk anoniem gebeuren. Het slachtoffer weet vaak niet wie aan de andere kant van de computer zit of wie hem een sms'je stuurt. Cyberpesten heeft een zeer indringend karakter, het gaat thuis verder. Het klassieke pesten stopt meestal om 16.00u, als de leerling naar huis gaat. Cyberpesten gaat thuis gewoon verder. Het slachtoffer heeft het gevoel nergens meer veilig te zijn. De pester voelt geen rem. Bij het klassieke pesten ziet de pester het effect dat hij heeft op zijn slachtoffer. Dit is bij cyberpesten niet het geval.

Hoe kan een school nu omgaan met dit fenomeen? De basisregel op een school moet zijn: onze school tolereert geen pestgedrag. Dit gebeurt aan de hand van een anti-pestbeleid. Dit beleid wordt door de school zelf bepaald. Een gewoon anti-pestbeleid is echter niet genoeg, pesten gebeurt tegenwoordig ook via de computer. De school moet zorgen voor voldoende expertise en moet het lerarenteam de kans geven om zich hierin bij te scholen.

Tijdens de informaticalessen zou aandacht moeten besteed worden aan 'integratie cyberetiquette' en de risico's van het internet. Dit staat ook in de nieuwe eindtermen vermeld. Elke leerkracht zou betrokken moeten worden. Dit kan gebeuren aan de hand van overleg met de ICT – leraar, ervaringen uitwisselen, een goede communicatie binnen het lerarenteam, aan de hand van het bijwonen van infoavonden (zoals die van de Federale Politie).

Vanaf 1 september 2010 wordt 'Mediawijsheid' ingeschreven in de vakoverschrijdende eindtermen van het secundair onderwijs. Dat heeft Vlaams minister van Media Ingrid Lieten aangekondigd. Zij vindt het belangrijk dat kinderen en jongeren leren omgaan met de digitale media. Alle leerlingen moeten over voldoende informatievaardigheden, technische vaardigheden en strategische vaardigheden beschikken. Mediawijsheid wordt geen nieuw vak maar wordt vanaf 1 september opgenomen in de eindtermen van het secundair onderwijs.

Bron: De Morgen, 14 januari 2010

Een goed uitgebouwd pestbeleid betekent ook dat de leerlingen weten bij wie ze terecht kunnen als ze het slachtoffer worden van pestgedrag of als ze pestgedrag bij anderen merken. Daarbij is het belangrijk dat ze garanties krijgen over hun anonimiteit en dat er een laagdrempelig meldpunt is.

De school moet preventief gaan werken. De beste preventie is de zorg voor een positief schoolklimaat. Verder moeten leraren jongeren bewust maken dat cyberpesten verregaande gevolgen heeft voor de slachtoffers, dat risicogedrag op internet pesters meer kansen biedt (zoals doorgeven van wachtwoorden, persoonlijke informatie) en dat pesterijen op het internet kunnen worden opgespoord en bestraft.

Wat kan je nu als leerling zelf doen: Als de leerling één keer een hatelijk bericht krijgt, kan hij/zij dit best gewoon negeren. Reageren maakt het vaak erger. De meest laagdrempelige ingreep is het blokkeren van ongewenste e-mail. Als een jongere in een chatroom wordt gepest, kan hij/zij een nieuwe nickname kiezen. Het slachtoffer kan ook een nieuw gratis e-mailadres kiezen. Sommige chatrooms hebben moderators die op vraag van de gebruikers ingrijpen bij ongewenst gedrag, dus ook bij pesterijen. Wanneer een jongere dus gepest wordt in zo'n chatroom, kan hij/zij dit best direct melden bij de moderator. Als een jongere gepest wordt op een website kan hij/zij best meteen de provider van de webruimte aanspreken. Die zal contact opnemen met de betrokkenen. Wat de jongere zeker moet doen, is de haatmails, berichten bijhouden. Deze kunnen als bewijs dienen.

De ICT-leraar kan de leerlingen wijzen op de gevaren van het internet en hen hierin begeleiden. Ook kan hij/zij veel onheil voorkomen als hij/zij het leerlingen onmogelijk maakt om berichten naar iedereen te versturen.

De leraar moet in de eerste plaats klachten van cyberpesten ernstig nemen! Wanneer een leerling uit zijn/haar klas gepest wordt via digitale media, kan de leerkracht hierover praten met de hele klas. Eventueel kan er gebruik gemaakt worden van de HERGO-methode (nadat er allerlei andere zaken gebeurd zijn, zoals bijvoorbeeld een individueel gesprek of een klassengesprek. De HERGO-methode is een intensiever 'redmiddel'). Wij vinden de HERGO-methode een goed initiatief omdat de pester dan hoort en ziet wat hij precies aanricht. Hij moet zich ook persoonlijk verantwoorden tegenover het slachtoffer én zijn ouders. Wij zijn ervan overtuigd dat dit, in de meeste gevallen, een goede impact zal hebben en dat de pester hierdoor gaat nadenken en hopelijk zijn fout zal inzien.

De school moet goed het onderscheid maken tussen plagen en pesten. Wanneer het gaat om echt pestgedrag, kan een stevig gesprek met leraar of directie al helpen. Jongeren zien dan vaak in dat hun gedrag fout is. Heel wat scholen werken bij de aanpak van pestgedrag op school met de 'no blame'-aanpak. Deze methode vertrekt van een aanpak die niemand met de vinger wijst, maar alle betrokkenen samenbrengt: slachtoffers en daders, maar ook helpers en toeschouwers. Samen bespreken ze de situatie. Ze zoeken een oplossing waarbij iedereen erop toeziet dat het pestgedrag stopt en het slachtoffer ondersteuning krijgt van klasgenoten. Bij cyberpesten is deze aanpak wel moeilijker, aangezien dat pestgedrag zich vaak in een 'anonieme' één-één relatie tussen pester en slachtoffer afspeelt.

Blijft het pestgedrag lange tijd duren en lukt het niet om te achterhalen wie de dader is, roep dan de hulp in van de Federale Politie. Die heeft afspraken met de providers in Vlaanderen om de eigenaar van een IP – adres (zie lerarenhandleiding p. 12) op te sporen. In principe schakelt een school nooit de politie in als niet eerst contact is opgenomen met de leerlingenbegeleiding op school en het CLB.

We gaan het nu iets uitgebreider hebben over internet op school. Wanneer de school het kind (de leerling) laat internetten op school, dan is het de taak van de school om het kind, de leerling goed te begeleiden. Dit is niet altijd evident, aangezien internet voor vele leerkrachten ook een nieuw medium is. Leerkrachten kennen er vaak veel minder van dan leerlingen. Maar ondanks de kennisbeperking van sommige leerkrachten, zijn leerkrachten toch voor een deel verantwoordelijk voor de internetopvoeding van de jongere. Het is de taak van de school om leerlingen te leren werken met internet (om informatie op te zoeken voor een taak bijvoorbeeld) maar het is ook de taak van de school om de jongere te wijzen op de gevaren van het internet. Het is belangrijk dat ze ook op school leren hoe ze met al die mogelijkheden op een veilige manier moeten omgaan. Kennis en ervaring zijn hier van cruciaal belang.

Leerkrachten die kennis van zaken hebben zijn dan ook vaak de beste begeleiders. Zij hebben het zelfvertrouwen dat nodig is om leerlingen op een evenwichtige manier te leren omgaan met de gevaren die je nu eenmaal in de grote mensenwereld kunt tegenkomen. We moeten die gevaren onder ogen zien, maar niet overdrijven. Welke kennis heeft een leerkracht nu precies nodig? Over volgende aspecten moet nagedacht worden:

- didactiek: hoe is de computer geïntegreerd in het lessenpakket?
- techniek (computervaardigheid): wat moeten de leerlingen leren over de techniek van computergebruik en internet – gebruik?
- informatieverwerking: hoe zoek je informatie en hoe kijk je kritisch naar die informatie?
- sociale aspecten: neemt de school alle gevolgen van internet – gebruik op school voldoende serieus, waaronder de sociale gevolgen van digitaal pesten?
- privacy: hoe gaat de school om met het publiceren van persoonlijk materiaal van de leerlingen?
- beveiliging: welke maatregelen heeft de school genomen met het oog op veilig internetten?
- pedagogische aspecten: worden de leerlingen voldoende begeleid in het leren omgaan met internet?

Basisrichtlijnen voor een internetopvoeding:

Ouders en leerkrachten zouden expliciet moeten zijn in hun eigen gedrag en in hun keuzes, en ze worden gevraagd om zelf model te staan voor een verantwoord, gezond en veilig internetgebruik. Ouders, leerkrachten en andere opvoeders moeten gestimuleerd worden om kinderen en jongeren bewust te maken van mogelijke risico's en gevaren die op hen afkomen bij computer- en internetgebruik aangezien dit kan leiden tot onaangename ervaringen. Op internet vind je namelijk dezelfde illegale praktijken als in het echte leven (misbruik, bedrog, plagiaat,...). Alleen gebeurt het op internet soms sneller, anoniemer en op grotere schaal. Om computermisbruik en-criminaliteit tegen te gaan zijn er nu speciale politiediensten in het leven geroepen. In België is dit de Federal Computer Crime Unit. Het is namelijk zo dat naïeve computergebruikers snel het slachtoffer kunnen worden van misbruik. Van bepaalde elementen op het internet kan je zowel slachtoffer als dader zijn:

- spam (e-mail die op grote schaal ongevraagd wordt toegestuurd). Spam kan vervelend worden en het kost mailgebruikers veel tijd om overbodige mails te screenen en te wissen. Open nooit een bijlage die is toegevoegd aan onbekende spammail!
- Hoax (een grap, een mop). Het kan grappig zijn, maar het kan ook vergaande gevolgen hebben zoals schade berokkenen aan je computer.
- Phishing en Pharming (identiteitsfraude). Phishing wil letterlijk zeggen 'vissen naar', je wordt in de mail uitgenodigd om naar een website te surfen waar je gegevens moet invullen. Het ziet er allemaal heel echt uit. Bij pharming wordt je internetverkeer met een bepaalde server ongemerkt omgeleid naar een andere server en kunnen op die manier gevoelige gegevens 'gestolen' en misbruikt worden.
- Virussen (computerprogramma dat computers in de war stuurt). Virussen kunnen op je computer terecht komen via mail, internet, USB - stick,... Een goed anti - virusprogramma installeren is de boodschap!
- Hacken wordt nu gebruikt voor cracking (het kraken van een computersysteem). Hackers zijn eropuit om gegevens te stelen, te wijzigen, computers te misbruiken,...
- Plagiaat, fraude en illegaal kopiëren. Plagiaat is met internet heel makkelijk geworden. Je kunt heel makkelijk je antwoorden en oplossingen doorsturen naar je vrienden in de klas die ze dan zonder moeite overnemen. Leerlingen hebben altijd al met elkaar gecommuniceerd over huisstaken en opdrachten, internet heeft dit soort fraude alleen gemakkelijker gemaakt. Om dit te voorkomen is het aangewezen dat de ouders het leerproces van hun kinderen goed mee opvolgen en bewaken. Plagiaat pleeg je wanneer je informatie overneemt zonder de bron te vermelden. Leerlingen moeten hiervan op de hoogte worden gebracht!

Leerlingen moeten zich er van bewust worden dat niet alles wat op het internet staat waar is. Zij moeten beseffen dat iedereen op het internet kan zetten wat hij/zij wil. Zij moeten dus leren omgaan met deze informatiebron. Het is belangrijk dat zij verschillende bronnen leren raadplegen en kritisch leren kijken naar informatie.

Racisme, pornografie, haat, geweld, grof taalgebruik is allemaal te vinden op internet. Het is belangrijk dat je als opvoeder een standpunt inneemt en dat je hierover praat met je kind. Wanneer je kind / leerling per toeval op een pornosite terecht komt, moet je hier heel nuchter en rustig mee omgaan. Niet boos worden maar met je kind praten is de boodschap. Vraag hoe het kind zich hierbij voelt en vertel dat dit nu eenmaal bij de wereld hoort. Stel het kind gerust en begeleid het verder in zijn 'internetweg'.

Je kan je internet gaan filteren. Sommigen zijn hier voorstander van (zeker bij jongere kinderen). Dit wil zeggen dat er een programma wordt geïnstalleerd op de computer waardoor de kinderen niet op bepaalde sites terecht kunnen komen. Anderen hebben hier bedenkingen bij, want je kind kan ook bij een vriendje op het internet gaan. Bij adolescenten is het niet aangewezen. Zij zijn oud en wijs genoeg om hun eigen weg te vinden (mits zij eerdere begeleiding hebben gekregen).

Als je veilig op het internet wil dan geldt er één regel: laat op geen enkele site gegevens achter. Maak liefst ook gebruik van meerdere mailadressen en vertel je wachtwoord aan niemand. Wees ook zeer zuinig met het publiceren van foto's! Jongeren moeten echt leren om 'nee' te zeggen. Jongeren zijn in principe constant bereikbaar: via MSN, Netlog, gsm,... Dit is goed voor hun status maar niet voor hun gezondheid!

Open en bloot op het internet. Jongeren moeten weten dat ze geen foto's, filmpjes mogen publiceren zonder dat ze toestemming hebben gekregen van de persoon in kwestie. Toch worden hier veel overtredingen rond gemaakt! Jongeren springen vaak ook heel naïef om met de webcam. Zij zetten deze op wanneer iemand er hen om vraagt. Sommige jongeren poseren zelfs naakt voor de webcam in ruil voor belwaarde (zie artikel 'Knack'). Dit is zeer 'gevaarlijk' want deze beelden kunnen opgenomen worden en verspreid worden over de hele wereld. De belangrijkste netiquette worden verwekt in onze lessen.

Een laatste negatief gevolg van digitale media is internetverslaving, gsm verslaving. In China zijn er al afkickcentra voor internetverslaving. Gelukkig is het hier in België nog niet zo erg, maar toch moeten opvoeders hier alert voor zijn. Jongeren mogen gebruik maken van internet, maar ze moeten niet overdrijven. Hun 'normale' sociale contacten en hun huiswerk mogen niet lijden onder hun internetgebruik – gsm gebruik. Besluit: Een goed begrip van wat het internet betekent voor jongeren begint met het zelf opdoen van ervaring met het internet. Iedereen is verplicht tot het maken van bewuste keuzes over verantwoord, gezond, veilig en ethisch gebruik. Als leerkracht, ouder heb je dus een voorbeeldfunctie, maar de verantwoordelijkheid gaat nog verder. Als leerkracht en/of ouder moet je de dingen die te maken hebben met het internet bespreekbaar maken. De beste manier hiervoor is om samen te gaan surfen en kennis te maken met alles wat het internet te bieden heeft. Zet de computer ook liefst op een plaats waar 'leven' is, zoals de woonkamer. Isoleer de computer niet op de slaapkamer, zeker niet bij jonge kinderen.

1 Verwerking enquête leerlingen

PDF-bestand Sint – Victor (18 leerlingen hebben gereageerd). We verwerken deze gegevens dus niet in ons afstudeerproject. Onze bedoeling was om de eventuele grijze zone tussen ASO en BSO te ontdekken, maar er zijn vanuit ASO dus te weinig reacties gekomen (waarschijnlijk omdat wij ons afstudeerproject niet zijn gaan toelichten op het Sint – Victor, de enquête is gewoon op Smartschool verschenen).

PDF-bestand Stedelijke Handelsschool Turnhout
De enquête werd in totaal door 44 leerlingen ingevuld, waaronder 29 meisjes en 15 jongens.

De meeste jongeren surfen gemiddeld twee uur per dag. In die twee uur zitten de meeste jongeren op MSN en Netlog. Jongeren gebruiken het internet ook nog om muziek te luisteren, te gamen, iets op te zoeken,...

Bij de meeste leerlingen (19) staat de computer op de slaapkamer. Daarna volgt de woonkamer (15). Alle leerlingen hebben een profiel op Netlog, Facebook, MSN,...De meesten hebben een profiel op MSN (41), daarna volgt Netlog (36). De meeste jongeren publiceren foto's op hun profiel maar ze accepteren niet iedereen op Netlog, MSN, Facebook,...

Gemiddeld hebben jongeren ongeveer 250 internetvrienden waarbij 28 jongeren beweren al hun internetvrienden in het echt al gezien te hebben. De meeste jongeren vinden communiceren via internet niet makkelijker. Degenen die het wel makkelijker vinden, vinden dit meestal omdat ze iets in het gezicht zeggen moeilijker vinden. De meeste jongeren hebben een webcam en gebruiken deze ook, meestal om beeld te hebben bij het chatten. De meeste jongeren geven wel aan dat ze hun webcam enkel opzetten bij mensen die ze goed kennen. De meeste jongeren zijn op de hoogte van de wet op de privacy: ze weten dat ze niet zomaar filmpjes of foto's mogen publiceren van anderen zonder hun toestemming.

De meeste jongeren (28) hebben nog nooit iets negatiefs meegemaakt op het internet, maar sommige (10) zijn toch al wel geconfronteerd met mensen met slechte bedoelingen. Ook zijn er al enkelen gepest via het internet.

2 Verwerking enquête ouders

(Zie bijlage één)

Wij hebben aan de ouders van de tweede graad BSO (onze doelgroep dus) van de Stedelijke Handelsschool Turnhout enquêtes meegegeven. In totaal waren dit er 66.

Helaas hebben wij er maar 28 terug gekregen.

De verwerking:

Drieëntwintig ouders maken zelf gebruik van internet.

Zestien ouders hebben zelf een internetprofiel.

Negentien jongeren hebben een eigen computer, waarvan veertien op hun eigen slaapkamer. De computers van de andere jongeren staan meestal in de woonkamer.

Bij negen jongeren is er sociale controle van de ouders, bij acht af en toe. Bij elf jongeren is er dus geen sociale controle! Negen ouders lezen de gesprekken af en toe mee (op MSN) en elf ouders kijken na naar welke sites hun zoon/dochter surfen.

Twintig ouders praten met hun zoon/dochter over de gevaren van het internet. Meestal over de gevaren van chatten met vreemden.

Zestien ouders hebben weet over het internetprofiel van hun zoon / dochter en zeven ouders hebben reeds negatieve ervaringen gehad met het internet.

Onze conclusie luidt dat ouders onvoldoende op de hoogte zijn van wat hun kinderen op het internet uitspoken. Wij denken dat er te weinig over gepraat wordt.

Wij trekken deze conclusie vanuit de enquêtes die afgenomen zijn bij de ouders.

BESLUITEN EN CONCLUSIES

1 Sarah Van Gisbergen

Ik heb mij gedurende mijn opleiding steeds gefocust op twee citaten, namelijk "Alles wat groot is begon ooit klein" en "Alles komt altijd goed". Het eerste citaat komt uit een lied en het tweede citaat heeft Hilde Van Looveren in het eerste jaar meermaals verkondigd. Ik heb al veel mentale kracht weten te halen uit deze citaten en dat was met mijn afstudeerproject niet anders.

"Alles wat groot is begon ooit klein". Ik ben van nul gestart, als een klein onzeker wezen en ik eindig met een afstudeerproject waar ik trots op ben en waardoor ik mezelf groot en zeker voel. Het heeft me heel wat moeite en energie gekost, maar ik ben er zoveel sterker door geworden!

'Alles komt altijd goed'. Wegens de tijdsdruk en het avontuur in Suriname heb ik dit meermaals tegen mezelf moeten zeggen. Dankzij mijn goede planning en mijn zelfdiscipline ben ik hier altijd wel vrij zeker van geweest.

Mijn afstudeerproject is sowieso een meerwaarde geweest in mijn opleiding. Ik heb hier naar uitgekeken vanaf het moment dat ik in het eerste jaar zat. Ik vind het geweldig om gedurende een lange periode zelfstandig met iets bezig te zijn en voldoening te kunnen halen uit het eindresultaat.

Een afstudeerproject vraagt om zelfstandigheid, openheid tot communicatie en een blik in het werkveld. Deze elementen hebben dus positief bijgedragen tot mijn opleiding en tot mijn groei als leerkracht. Ik voel dat ik dankzij dit afstudeerproject, dankzij de toetsing van het praktijkluik, sterker in mijn schoenen sta als toekomstige leerkracht. Deze positieve ervaring heeft er toe bijgedragen dat ik de volgende stap in mijn leven wil zetten!

Ik heb enorm veel geleerd uit mijn afstudeerproject, zowel op persoonlijk vlak als op professioneel vlak. Ik ben er dan ook negen maanden mee bezig geweest!

Ik heb geleerd dat ik enorm enthousiast kan zijn en dat communiceren heel belangrijk is. In de eerste plaats de communicatie met mijn 'partner', Isabelle Van Gorp, maar ook de communicatie met mijn promotor, met verschillende instanties en met de Stedelijke Handelsschool Turnhout. Een goede communicatie vraagt veel tijd en energie, maar als je er die tijd en energie insteekt, werpt het zeker zijn vruchten af! Ik ben ook een leidersfiguur en geef niet graag de touwtjes uit handen. Hier heb ik wel een midden in moeten zoeken, aangezien ik samenwerkte met Isabelle Van Gorp. Dit was niet altijd even makkelijk want je wil beide je ding doen. Toch is het ons, naar mijn mening, goed gelukt. Dit is wel een valkuil van mij waar ik nog aan zal moeten werken; dingen uit handen geven.

Wat ik al wist maar wat nog eens bevestigd is geweest, is het feit dat ik een zeer stipt persoon ben en dat plannen een sterkte is van mij. Dankzij deze twee eigenschappen ben ik nooit in tijdsnood gekomen en heb ik alles stap voor stap kunnen doen.

Wat ik ook geleerd heb, en wat zeker niet onbelangrijk is, is het feit dat je, vooraleer je aan iets begint, altijd goed over je doelstellingen moet nadenken. Je moet je altijd afvragen waar je naartoe wil en wat je wil bereiken. Dit vraagt veel tijd maar het is de tijd zeker waard! Als je goed nadenkt over je doelstellingen, heb je sowieso een beter eindresultaat.

Dankzij mijn afstudeerproject heb ik ook nog eens de bevestiging gekregen dat ik graag met jongeren werk. Ik slaag erin om op een korte tijd een vertrouwensband met hen te creëren en zo op levensbeschouwelijk vlak dingen met hen te bereiken.

Wat er vooral veranderd is in mijn handelen, is het feit dat ik meer durf communiceren. Ik stap op de juiste mensen af, vraag wat ik nodig heb, geef mijn bedenkingen.

Ik denk dat er zeker een meerwaarde is voor de praktijk. Mijn afstudeerproject gaat namelijk over iets waar scholen in de toekomst meer en meer mee te maken gaan krijgen. Computers zijn enorm belangrijk in de leefwereld van de jongeren en dit zal de komende jaren niet minderen! Het onderwijs vraagt ook van de jongeren dat ze dingen opzoeken op het internet, dus dan is het ook de taak van de school om hen op de gevaren van het internet te wijzen! Met ons afstudeerproject geven wij hier een aanzet toe.

Ik heb dankzij mijn afstudeerproject enorm veel geleerd over het internet. Ik kende er zelf weinig van, maar ik vind het mijn taak als toekomstig leerkracht om op de hoogte te zijn van de gevaren van het internet.

Er zijn verschillende vaardigheden die ik nodig heb gehad om tot mijn eindresultaat te komen: plannen, samenwerken, vormgeven, leiden, luisteren, communiceren, selecteren, verzamelen, analyseren.

Sommige vaardigheden waren mij al eigen, zoals plannen, luisteren, leiden. Aan andere heb ik moeten werken om deze ook te kunnen gebruiken, zoals samenwerken, selecteren, analyseren. Het zijn stuk voor stuk vaardigheden die mij helpen, zowel in mijn beroepsleven als in mijn persoonlijk leven.

Ik ben dit laatste jaar zeker veranderd, maar dit is niet alleen de verantwoordelijkheid van mijn afstudeerproject. Het is een combinatie van vele factoren, waarin Suriname een grote rol speelt. Ik ben vooral rustiger geworden en kan de dingen meer relativiseren. Waar ik zeker in gegroeid ben (in vergelijking met het eerste jaar) is dat ik nu gezond perfectionistisch ben en dat ik tevreden durf zijn met mijn eindresultaten.

Ik ben blij dat mijn afstudeerproject een win-winsituatie is geworden! Het was een zeer aangename en leerrijke ervaring, het kleine is groot geworden.

2 Isabelle Van Gorp

Een gevoel van opluchting, trots en euforie, zo voelde ik mij toen Sarah en ik onze laatste les hadden gegeven rond cyberpesten. Opluchting omdat het ons toch wel bloed, zweet en tranen heeft gekost om dit werk samen te stellen. Trots omdat ik zelf vind en merk aan de opmerkingen van anderen dat ons werk goed in elkaar zit en er ook effectief toe doet. Euforie omdat de leerlingen van de betrokken klassen zelf aanhaalden dat ze het leuk vonden om met ons samen te werken en soms geschrokken waren van de informatie die wij aan hen meedeelden.

Ik ben blij dat ik dit gevoel overhoud aan mijn laatste grote project voor de hogeschool, blij dat het geen gevoel is van frustratie en teleurstelling. Hoe anderen dit project ontvangen doet er voor mij zelfs niet zoveel meer toe want ik ben trots op Sarah en op mezelf!

Die trots heeft niet zozeer veel te maken met het eindproduct maar heeft vooral te maken met het proces dat ermee samenhangt. Leren doe je levenslang en soms zonder dat je het zelf beseft. Ik kan oprecht zeggen dat ik tijdens mijn proces geleerd heb, veel geleerd heb!

Ik koos bewust voor een onderwerp waar ik zelf nog niet zoveel over wist, al mijn vrienden en familieleden weten dat ik geen krak ben met de computer. Openbare chatrooms en IP-nummers waren voor mij onbekend terrein. En ook cyberpesten bleef een abstract begrip. Maar daar is dankzij dit afstudeerproject verandering ingekomen. Ik weet nu waarom het geen goed idee is om je draadloos internet onbeveiligd te laten, waarom het af te raden is om je internetprofiel openbaar te laten staan, hoe ik leerlingen moet bijstaan wanneer zij gepest worden via het internet, ... wat ik nu allemaal weet dat ik nog niet wist voor dit project valt bijna niet op te sommen. Vooral de Federale Politie heeft bij mij voor een klik gezorgd. Mensen die niet veel van de computer afweten en het internet vooral gebruiken om zaken mee op te zoeken vinden het vaak moeilijk om zich iets concreet voor te kunnen stellen bij chatrooms, moderators, IP-nummers, ... De mensen van de Federale Politie weten dat en tonen alles op een concrete manier aan. Soms was dit wat choquerend maar meestal was het vooral erg nuttig en leerrijk. Ik heb tijdens de projectlessen onnoemelijk veel anekdotes aangehaald die ik afgesnoept had van de politie. Het waren vaak die anekdotes die de ogen en oren van de leerlingen openden. Ook leerlingen hebben dus nood aan concrete voorbeelden en je zag dat het hen deugd deed om eens te praten over de zaken die zij al gezien hadden of meegemaakt hadden op het internet. Zelfs buitenstaanders die pas in de helft van het project binnenwandelden stonden perplex van wat leerlingen ons allemaal vertelden, hoe open ze waren tegenover ons. Ook mij viel dit op. Voor mij toont het aan dat dit project nodig is en nuttig is!

Sarah en ik hadden bewust voor BSO-klassen gekozen om ons project bij uit te testen. Wij veronderstelden dat het vooral deze leerlingen zijn die vaak op het internet vertoeven en negatieve zaken meemaken. Tijdens elke les heb ik gemerkt dat er zich op het internet inderdaad zaken voordoen die niet kunnen, maar ook heb ik geleerd dat leerlingen hier dikwijls al een erg volwassen kijk op hebben. Ze verwoordden het soms nogal grof en wat 'puberaal' maar ze beseffen meestal wel wat kan en wat niet kan.

Zoals ik al een aantal malen aanhaalde verliepen de gesprekken met de leerlingen erg vlot. Ik had verwacht dat leerlingen niet zouden willen meewerken en het stom zouden vinden om over dit onderwerp te praten maar niets was minder waar. Ik denk dat dit gedeeltelijk ook komt daar de aanpak die Sarah en ik hanteerden. Wij waren zelf erg open. We lieten de leerlingen hun zegje doen en hen vragen stellen aan ons en we merkten dat zij dit erg waardeerden. Ik heb geleerd dat het bij leerlingen in het algemeen en bij leerlingen uit het BSO in het bijzonder vaak gaat om een wisselwerking. Als jij respect toont voor mij, dan toon ik respect voor jou. Het is een wisselwerking van geven en nemen en ik kan dat wel waarderen. Daarom ben ik er ook van overtuigd dat ik in de toekomst met plezier les zal geven aan BSO-leerlingen. Ik waardeer hun eerlijkheid. Telkens ik in contact kom met jongeren merk ik dat ik ervan geniet om met hen samen te werken, om mij te verdiepen in hun leefwereld. Dat was bij dit project niet anders!

Over mezelf heb ik geleerd dat ik het soms lastig heb met communiceren. Communiceren van persoon tot persoon is voor mij geen enkel probleem maar communiceren via mail is een ander paar mouwen. Ik merkte dat ik dit vooral overliet aan Sarah. Een ander minpuntje bij mezelf is dat ik soms te snel toegeef en te snel de touwtjes uit handen geef, ook hier moet ik nog aan werken. Verder leerde ik dat ik creatief ben, ik heb soms best goede ideeën en ben vrij goed in het 'out of the box' denken.

Sarah en ik weten van onszelf goed waar onze min- en pluspunten liggen. We hebben hier tijdens de samenwerking rekening mee gehouden en het werk zo verdeeld dat ieder van ons zijn pluspunten kon laten uitblinken.

Ik kan wel stellen dat het afstudeerproject een meerwaarde is in de opleiding. Het heeft mij alvast meer zelfvertrouwen gegeven. Ik weet nu naar volgend jaar toe dat ik kan samenwerken met anderen, dat ik stipt kan zijn, meningen kan uitwisselen, doelstellingen kan opstellen, materiaal kan analyseren en selecteren, contacten kan leggen, ... Dit zijn allemaal vaardigheden die ik in mijn beroepsleven nodig zal hebben en die ik nu aan de hand van mijn afstudeerproject al eens heb kunnen oefenen.

Men zegt dat zelfkennis het begin is van alle wijsheid, dit afstudeerproject heeft mij meer over mezelf geleerd en draagt zo dus bij tot mijn wijsheid. Ik kan niet beter uitdrukken hoe waardevol dit project dus voor mij is geweest!

LITERATUURLIJST

Pardoen, J., Pijpers, R. (2005). *Mijn kind online, hoe begeleid je je kind op internet?* (1ste druk). Uitgave in samenwerking met Planet Internet en Ouders Online.

Kivits, N. (2007). *Virtuele werelden*. (1ste druk). Bruna.

Delfos, M. (2009). *Virtuele werelden van de jeugd*. (2de druk). SWP.

Valcke, M., De Craene, B. (2007). *Kinderen en internet, EHBO-kit bij hyperactief internetgebruik van kinderen en jongeren*. (1ste druk). Lannoo.

Vlaamse overheid. (2007). *Veilig online, tips voor veilig ICT-gebruik op school*. (1ste druk) [Brochure]. Gevonden op 25 augustus 2009 op het internet:
<http://www.ond.vlaanderen.be/publicaties/?nr=306>

Vlaams instituut voor wetenschappelijk en technologisch aspectenonderzoek. (2006). *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen*. [Brochure]. Gevonden op het internet:
<http://www.samenlevingentechnologie.be/ists/nl/pdf/rapporten/rapportcyberpesten.pdf>

InternetSOA.nl. (2006). *Acht lessen over flirten via internet, voor jongeren van 12 tot 18 jaar*. [Lessenpakket]. Gevonden op 16 oktober 2009 op het internet:
www.internetsoa.nl

KHLim, departement SAW. (2007). *Cyberpesten: Educatieve- en preventiepakketten*. [Digitale brochure]. Gevonden op het internet:
<http://www.cyberpesten.be/studentenproject/Inhoud%20CD%20Cyberpesten/Projectboek/Projectboek.pdf>

Surf slim! (s.a.). Gevonden op 28 oktober 2009 op het internet:
http://www.saferinternet.be/safer_internet_faq_nl_17_2967.html

Van Gisbergen S. en Van Gorp I. (2009, december). *Enquête internetgebruik*. Onuitgegeven bevraging over het internetgebruik bij jongeren uit de tweede graad van het secundair onderwijs, Stedelijke Handelsschool Turnhout.

BIJLAGEN

Op de volgende bladzijden vind je de bijlagen waarnaar in de voorgaande teksten verwezen is.

- Bijlage 1: enquête ouders
- Bijlage 2: enquête leerlingen
- Bijlage 3: leerlingenhandleiding
- Bijlage 4: strips

1 Bijlage: Enquête ouders

Turnhout, 2009-....-....

Onderwerp: **Internetenquête**

Geachte ouder(s), voogd,

Wij zijn twee studenten van de Katholieke Hogeschool Kempen die in de klas van uw zoon/dochter een project uitwerken rond de gevaren van het internet. De laatste jaren groeide het internet uit tot een populaire technologie, maar dit heeft soms ook negatieve gevolgen. In ons project willen wij uw zoon/dochter bewust maken van de gevaren van het internet. Wij hopen hierbij op uw medewerking. Wij vragen u daarom vriendelijk om de onderstaande enquête in te vullen. Deze enquête is **anoniem** en zal alleen maar gebruikt worden in ons eindwerk. De enquête neemt ongeveer **15 minuten** van uw tijd in beslag.

Alvast hartelijk bedankt voor uw medewerking.

Met vriendelijke groeten:

Sarah Van Gisbergen

Isabelle Van Gorp

Enquête: internetgebruik

1. Maakt u thuis gebruik van het internet? (Kruis aan)

Ja   Nee

Verantwoording: Met deze vraag willen wij te weten komen of de ouders zelf op het internet zitten. Het is namelijk zo, dat wanneer zij zelf ook internet gebruiken, zij vaak meer op de hoogte zijn van de gevaren en de mogelijkheden dan iemand die geen internet gebruikt. Op de infoavond hebben we namelijk gezien dat ouders instellingen kunnen doen op de computer van hun kind om het internet veiliger te gebruiken en om controle uit te voeren.

2. A) Heeft u een internetprofiel? (Bijvoorbeeld op MSN, Facebook, ...)

Ja   Nee

Verantwoording: Wanneer zij dit hebben, zijn zij vaak op de hoogte van de mogelijkheden en de gevaren. Zij kunnen zich hierdoor beter inleven in de leefwereld van hun kind. Iemand die zelf Facebook gebruikt, kan ook interesse tonen in het computergebruik van zijn kind. Hij of zij kan dan ook praten over de gevaren van Facebook, Netlog,.. en hierover afspraken maken.

- B) Zo ja, waar heeft u een internetprofiel? (Kruis aan, er zijn meerdere mogelijk)

- Hyves.nl
 Facebook
 MSN (messenger)
 Netlog
 Andere

Andere = ...

3. Heeft uw zoon/dochter een eigen computer? Of maakt hij zij gebruik van een gezinscomputer? (Kruis aan)

- Eigen computer
 Gezinscomputer

Verantwoording: Met deze vraag willen we te weten komen of zij een eigen computer hebben of een gezinscomputer. Wanneer kinderen een eigen computer hebben, is de controle vaak minder. Bij een gezinscomputer zitten de ouders er vaak ook op en kunnen zij meer controle uitvoeren (soms door middel van speciale programma's).

A) Waar staat de computer die uw zoon/dochter gebruikt?

- Op zijn/haar slaapkamer
- In de woonkamer
- In de hal
- Op een andere plaats

Andere plaats = ...

Verantwoording: De plaats is ook belangrijk voor de controle. Wanneer de computer in de woonkamer staat, zijn kinderen minder geneigd om 'foute' dingen te doen dan wanneer de computer in de slaapkamer staat. We willen dat ouders hierover gaan nadenken.

B) Is er sociale controle over de computer die uw zoon/dochter gebruikt?

Bijvoorbeeld: Kan u vanuit de zetel zien waar hij/zij mee bezig is? (Kruis aan)

- Ja
- Nee
- Af en toe

Verantwoording: Dankzij deze vraag willen we ouders bewust maken van het feit dat het beter is dat de computer op een zichtbare plaats staat, zo hebben ouders meer controle en voelt het kind zich misschien veiliger. Het is namelijk zo dat er zeker gepraat moet worden over het gebruik van het internet. Je moet kinderen niet met een vinger gaan wijzen, maar je moet er wel met hen over praten. Als de computer dus deel uit maakt van het wooninterieur, is dit iets bekend, familiair en zal erover praten ook makkelijker zijn.

C) Kijkt u de computer van uw zoon/dochter wel eens na? Bijvoorbeeld: leest u soms de gesprekken die zij op het internet voeren met vrienden? Of gaat u wel eens na naar welke sites zij surfen? (kruis aan/ meerdere zijn mogelijk)

- Ja
- Nee
- Af en toe

Verantwoording: We willen weten in hoeverre ouders hun kinderen willen, durven, kunnen controleren. We willen ontdekken of zij op de hoogte zijn van wat hun kind op de computer allemaal doet.

4. A) Weet u waarvoor uw zoon/dochter de computer zoal gebruikt? (Kruis aan)

- Ja
- Nee

B) Som enkele items op waarvoor uw zoon/dochter de computer zoal gebruikt.

.....

Verantwoording: Zijn ouders op de hoogte van het computergebruik van hun kind? Als zij hier niet van op de hoogte zijn, is het ook moeilijk om interesse te tonen in de leefwereld van hun kind en over hun internetgebruik te praten.

5. A) Praat u met uw kind over de gevaren van het internet? (Kruis aan)

- Ja Nee

B) Indien ja; over welke gevaren spreekt u met uw kind?

.....
.....

Verantwoording: Praten is een belangrijke stap naar het veilig gebruiken van het internet! Computergebruik mag geen taboe zijn!

6. A) Heeft uw zoon/dochter volgens u een profiel op het internet? (Bijvoorbeeld op Netlog, MSN, ...) (Kruis aan)

- Ja Nee Weet ik niet

B) Zo ja, kent u het internetprofiel van uw zoon/dochter? Met andere woorden, weet u wat er op het internetprofiel van uw dochter/zoon staat?

- Ja Nee

Verantwoording: Vaak weten ouders niet wat kinderen allemaal op hun profiel zetten. Het is namelijk gevaarlijk om persoonlijke gegevens op een openbaar profiel te plaatsen of bikinifoto's of iets dergelijks. Ouders moeten hiervan op de hoogte zijn om er met hun kind over te kunnen praten.

7. A) Heeft u in uw gezin al negatieve ervaringen gehad met het internet?

- Ja Nee

Verantwoording: We willen te weten komen of mensen al wel eens negatieve ervaringen hebben gehad met het internet.

8. B) Zo ja, welke? (Kruis aan/ meerdere zijn mogelijk)

- Pesten via het internet
 Foute vrienden op het internet
 Internetverslaving
 Andere

Andere = ...

---

9. Bent u ermee akkoord dat uw zoon/dochter gebruik maakt van forums als Facebook, Netlog, MSN, ...? (Kruis aan)

- Ja
- Nee
- Ik ben hiervan niet op de hoogte

Verklaar uw antwoord: Waarom bent u hier wel/ niet mee akkoord?

.....
.....

Verantwoording: We willen weten of kinderen vrij spel krijgen op de computer of dat ouders hen regels opleggen.

2 Bijlage: Enquête leerlingen

ANONIEME enquête: internetgebruik

1. Algemene informatie

1. Hoeveel uur per dag surf je gemiddeld op het internet? (Kruis aan)

- 1 uur
- 2 uur
- 3 uur
- 4 uur
- Meer dan 4 uur

Verantwoording: We willen te weten komen hoe lang jongeren gemiddeld per dag achter hun computer zitten.

2. Waar gebruik je het internet zoal voor? (Kruis aan)

- Sociale netwerken zoals Facebook, Netlog, MSN, ...
- Huiswerk
- Versturen van mails
- Andere

Andere = ...

Verantwoording: We willen weten hoeveel van die tijd ze besteden aan schoolwerk op de computer, en waar de rest van die computertijd aan besteed wordt. Dus met andere woorden: hoeveel uur per dag hebben zij sociaal contact via de computer.

3. Waar staat je computer thuis?

- slaapkamer
- woonkamer
- andere

Andere = ...

Verantwoording: Het is belangrijk dat we weten hoeveel jongeren een computer hebben op hun kamer. Op de kamer ga je namelijk sneller 'foute' dingen doen dan wanneer je computer in de woonkamer staat.

2. Profielen

4. A) Heb je een profiel op Netlog, Facebook, MSN, ...? (Kruis aan)

- Ja
- Nee

Verantwoording: Profielen zijn heel populair maar jongeren springen er vaak fout mee om.

B) Waar heb je een profiel? (Kruis aan)

- Hyves.nl
- MSN (messenger)
- Facebook
- Netlog
- Andere

Andere = ...

Verantwoording: Wat zijn de populairste profielen? We willen dit weten om hier eventueel in onze lessen mee te werken.

C) Als je een profiel hebt, publiceer je daar dan ook foto's op? (Kruis aan)

- Ja
- Nee

Verantwoording: We willen te weten komen hoe jongeren omgaan met hun profiel. We hebben tijdens de info – avond namelijk gemerkt dat informatie snel van een profiel gehaald kan worden en fout gebruikt kan worden.

D) Accepteer je iedereen op Facebook, Netlog, MSN,...? (Kruis aan)

- Ja
- Nee

Verantwoording: Dit is een goede vraag voor tijdens een klassengesprek.

5. A) Hoeveel internetvrienden heb jij ongeveer in totaal? (Bijvoorbeeld het aantal vrienden op je Facebook, Netlog, ...) (Kruis aan)

- Tussen 50 - 100
- Tussen 200 - 300
- Tussen 400 - 500
- Tussen 800 - 1000
- Meer dan 1000

Verantwoording: We hebben op de info – avond geleerd dat je niet zomaar iedereen mag accepteren. We willen te weten komen of jongeren dit wel doen.

B) Heb jij al je internetvrienden al eens in het echt gezien?

- Ja Nee

Verantwoording: We willen dat jongeren eens gaan nadenken over hun internetvrienden. Vaak is het een wedstrijd om zoveel mogelijk vrienden te hebben, maar eigenlijk kennen de jongeren die mensen niet. Met deze vraag hopen wij dat de jongeren eens gaan nadenken hierover. Ik heb deze vraag in een stageklas gesteld en ze werkt echt! Het zet jongeren tot nadenken en ze ontdekken dan eigenlijk hoe 'belachelijk' het wel niet is om mensen 'vriend' te noemen die je eigenlijk helemaal niet kent.

3. Sociale netwerken

1. A) Vind je het makkelijker om te communiceren via het internet dan rechtstreeks met je vrienden? (Bv. Op de speelplaats, in de jeugdbeweging,...) (Kruis aan)

- Ja Nee

B) Zo ja, waarom vind je het gemakkelijker om te communiceren via het internet?

.....
 .....

Verantwoording: Het is normaal dat jongeren hier ja zeggen, maar het mag niet ten koste gaan van hun gewone sociale contacten. Dus wanneer een jongere alleen nog maar via de computer kan communiceren, hebben we een probleem.

2. A) Zijn er dingen die je op het internet durft en niet in het 'echte' leven? (Kruis aan)

- Ja Nee

B) Zo ja. Kan je enkele voorbeelden geven van wat je wel op het internet durft maar niet in het 'echte' leven?

.....
 .....

Verantwoording: We willen te weten komen of jongeren nog goed het onderscheid kunne maken tussen het echte leven en een virtuele wereld. Sommigen gaan hier heel ver in.

4. Webcam

3. A) Heb je thuis een webcam? (Kruis aan)

- Ja   Nee

Verantwoording: We willen gewoon te weten komen hoeveel jongeren een webcam hebben.

B) Zo ja, gebruik je hem elke maand?

- Ja   Nee

Verantwoording: Gebruiken ze die webcam ook echt?

C) Waar gebruik je je webcam zoal voor?

- Communiceren met internetvrienden
 Mezelf tonen aan internetvrienden
 Andere

Andere = ...

Verantwoording: Waarvoor gebruiken ze de webcam? Is een webcam nodig?

D) Zou je je webcam opzetten als iemand je daarom vroeg?

- Ja, ik zet mijn webcam op als iemand dat vraagt, maakt niet uit wie.
 Ja, maar ik zet enkel mijn webcam op bij mensen die ik goed ken.
 Nee, ik zet mijn webcam nooit op.

Verantwoording: Hoe gaan jongeren om met hun webcam? We hebben op de info – avond gezien dat volwassenen zomaar hun webcam opzetten en dat dit eigenlijk niet nodig is. We willen tijdens onze lessen op deze vraag verder bouwen en de leerlingen bewust maken van het feit dat die beelden van de webcam bewaard kunnen blijven, dat daar foto's mee getrokken kunnen worden enzovoort;

5. GEVAREN

4. Mag je zomaar foto's of filmpjes posten op het internet zonder de toestemming van de personen die op de foto/ film staan?

- Ja
 Nee
 Weet ik niet

Verantwoording: We willen te weten komen of jongeren weten dat foto's van zichzelf op het net plaatsen, gevaarlijk kan zijn.

5. A) Klagen je ouders er soms over je internetgebruik? (Kruis aan)

- Ja   Nee

B) Waarover klagen ze zoal? (Kruis aan)

- Dat ik te vaak op het internet zit
 Dat ik foute vrienden heb op het internet
 Dat ik te veel privé zaken post op het internet
 Andere

Andere = ...

Verantwoording: Hoe is de band met hun ouders omtrent het internet?

6. Heb je al eens iets negatief meegemaakt op het internet? Zo ja wat?

- Gepest worden via internet
 Geconfronteerd worden met foute mensen op het internet (bv. pedofielen)
 Mijn computer werd al een gehackt
 Andere

Andere = ...

Verantwoording: Hoe zijn hun ervaringen? Gebeuren die negatieve dingen vaak?

7. Ken je een aantal gevaren van het internet? Som er een aantal op.

.....
.....

Verantwoording: Zijn jongeren op de hoogte van de gevaren van het internet? We moeten dit weten om het beginniveau van de leerlingen te kunnen inschatten voor onze lessen.

3 Bijlage: Lerarenhandleiding

In deze handleiding vind je enkele lessen / methoden om te werken rond de gevaren van het internet en cyberpesten in de klas. Je vindt er ook wat achtergrondinformatie en tips voor de leerkracht en de leerling.

Een korte samenvatting van de gevaren van het internet en cyberpesten

In de leefwereld van onze jongeren hebben digitale media een centrale plaats gekregen. Jongeren zitten gemiddeld dagelijks een tot twee uur op het internet. De meeste jongeren hebben thuis toegang tot het internet en bij de helft van deze jongeren staat zijn/haar computer op zijn/haar slaapkamer. Van controle is er dus weinig sprake. Wat doen jongeren op het internet en wat vinden ze daar zo leuk aan? Om je leerlingen te kunnen begeleiden moet je interesse tonen in zijn/haar leefwereld en weten wat ze allemaal doen op dat internet.

Wat jongeren het meeste aanspreekt op het internet zijn persoonlijke profielen maken en bekijken, zoals bijvoorbeeld 'Netlog', en chatten via MSN. Jongeren vinden het vooral leuk om te communiceren met hun vrienden via internet.

Maar jongeren gaan vaak ook heel intuïtief en weinig kritisch om met ICT. Een eventueel gevaar van deze moderne, digitale media is 'cyberpesten'. Uit onderzoek van Planet Internet (begin 2005) bleek dat digitaal pesten steeds vaker voorkomt. Cyberpesten kan verschillende vormen aannemen. Jongeren kunnen verbaal, non – verbaal, fysisch, sociaal en indirect gaan cyberpesten.

Verbaal: Een beledigende, agressieve of vernederende boodschap of een bedreiging via gsm, sms, mail, chat.

Non – verbaal: Pornografische foto's sturen, obscene foto's sturen en bewerkte foto's van het slachtoffer op het web zetten.

Fysiek pesten: De PC beschadigen door virussen te versturen, mailadressen hacken, paswoord veranderen, supergrote bestanden sturen zodat de computer vastloopt.

Sociaal pesten: Uitsluiten uit onlinegroepen (MSN).

Indirect pesten: Private info van het slachtoffer verspreiden, elektronische identiteit van het slachtoffer overnemen of pebsites op een website plaatsen.

Kinderen, jongeren die cyberpesten, zijn vaak ook daders bij het klassieke pesten. Ze zitten vaak op het internet en hebben weinig controle (hun computer staat bijvoorbeeld op hun slaapkamer). De pestkop valt aan vanuit een anonieme plaats en hij/zij misbruikt de kwetsbaarheid van de slachtoffers. De dader kan pesten via gsm, internet omdat hij/zij zich verveelt of gewoon een grapje wil uithalen of hij/zij kan pesten vanuit wraak, jaloezie. De slachtoffers zijn vaak ook slachtoffer van het klassieke pesten. Ze weten niet noodzakelijk wie de pester is. Net zoals bij het klassieke pesten, zwijgen de slachtoffers van cyberpesten ook omdat ze bang zijn om uitgelachen te worden, omdat ze hun ouders niet ongerust willen maken en omdat ze de schuld bij zichzelf leggen ("ik zal het wel verdiend hebben"). Cyberpesten is erger dan het klassieke pesten!

Cyberpesten kan namelijk anoniem gebeuren. Het slachtoffer weet vaak niet wie aan de andere kant van de computer zit of wie hem een sms'je stuurt. Cyberpesten heeft een zeer indringend karakter, het gaat thuis verder. De pester voelt geen rem. Bij het klassieke pesten ziet de pester het effect dat hij heeft op zijn slachtoffer. Dit is bij cyberpesten niet het geval.

Hoe kan een school nu omgaan met dit fenomeen? De basisregel op een school moet zijn: onze school tolereert geen pestgedrag. De school moet zorgen voor voldoende expertise. Tijdens de informaticalessen zou aandacht moeten besteed worden aan 'integratie cyberetiquette en de risico's van het internet. Elke leerkracht zou betrokken moeten worden.

De school moet preventief gaan werken. De beste preventie is de zorg voor een positief schoolklimaat. Verder moeten leraren jongeren bewust maken dat cyberpesten verregaande gevolgen heeft voor de slachtoffers, dat risicogedrag op internet pesters meer kansen biedt (zoals doorgeven van wachtwoorden, persoonlijke informatie) en dat pesterijen op het internet kunnen worden opgespoord en bestraft.

Wat kan je nu als leerling zelf doen: Als de leerling één keer een hatelijk bericht krijgt, kan hij/zij dit best gewoon negeren. Reageren maakt het vaak erger. De meest laagdrempelige ingreep is het blokkeren van ongewenste e-mail. Als een jongere in een chatroom wordt gepest, kan hij/zij een nieuwe nickname kiezen. Het slachtoffer kan ook een nieuw gratis e-mailadres kiezen. Sommige chatrooms hebben moderatoren die op vraag van de gebruikers ingrijpen bij ongewenst gedrag, dus ook bij pesterijen. Wanneer een jongere dus gepest wordt in zo'n chatroom, kan hij/zij dit best direct melden bij de moderator. Als een jongere gepest wordt op een website kan hij/zij best meteen de provider van de webruimte aanspreken. Die zal contact opnemen met de betrokkenen. Wat de jongere zeker moet doen, is de haatmails, berichten bijhouden. Deze kunnen als bewijs dienen.

De ICT-leraar kan de leerlingen wijzen op de gevaren van het internet en hen hierin begeleiden. Ook kan hij/zij veel onheil voorkomen als hij/zij het leerlingen onmogelijk maakt om berichten naar iedereen te versturen.

Besluit: Een goed begrip van wat het internet betekent voor jongeren begint met het zelf opdoen van ervaring met het internet. Iedereen is verplicht tot het maken van bewuste keuzes over verantwoord, gezond, veilig en ethisch gebruik. Als leerkracht en als ouder heb je dus een voorbeeldfunctie, maar de verantwoordelijkheid gaat nog verder. Als leerkracht en/of ouder moet je de dingen die te maken hebben met het internet, bespreekbaar maken. De beste manier hiervoor is om samen te gaan surfen en kennis te maken met alles wat het internet te bieden heeft. Zet de computer ook liefst op een plaats waar 'leven' is, zoals de woonkamer. Isoleer de computer niet op de slaapkamer, zeker niet bij jonge kinderen.

Checklist: is mijn school cybersafe

Deze checklist is een vrijblijvend hulpmiddel om na te gaan of schoolbeleid en infrastructuur voldoen aan de basisvereisten voor veilig ICT-gebruik. Laat ze invullen door de ICT-verantwoordelijke of ICT-coördinator. Met de checklist kan hij nagaan waar zwakke plekken zitten inzake de veiligheidsaspecten van het ICT-beleid op school.

Schoolbeleid:	Ja	Nee
Beschikt de school over een duidelijke visie op ICT-integratie waarvan het veiligheidsbeleid inzake ICT deel uitmaakt?		
Maakt ICT-beveiliging expliciet deel uit van het takenpakket van de ICT-coördinator of ICT-verantwoordelijke?		
Is de ICT-coördinator voldoende deskundig op gebied van ICT-beveiliging?		
Volgt de ICT-coördinator regelmatig nascholing m.b.t. ICT-beveiliging?		
Komt veilig ICT-gebruik tijdens de lessen aan bod?		
Wordt er in de lessen aandacht besteed aan netiquette?		
Sluit de school bij de aanvang van een nieuw schooljaar een ICT-protocol af tussen directie, leraar, leerling en ouders?		
Worden alle leraren regelmatig op de hoogte gebracht van essentiële veiligheidsvoorschriften m.b.t. hun ICT-gebruik?		
Zijn alle leerlingen op de hoogte van essentiële veiligheidsvoorschriften m.b.t. ICT-gebruik?		
Beschikt de school over een anti-pestbeleid waarvan de variant cyberpesten deel uitmaakt?		

Wordt er in de lessen preventief aandacht besteed aan cyberpesten?		
Is er in de school iemand aangeduid die als aanspreekpunt fungeert voor het melden van (cyber)pesten?		

Technische aspecten:	Ja	Nee
Is er een complete en geactualiseerde inventaris beschikbaar van alle hardware en software(licenties)?		
Is er op elke computer (of het netwerk) antivirussoftware (virusscanner + viruscleaner) geïnstalleerd?		
Worden alle internetverbindingen beschermd door middel van een firewall of beveiligingssuite?		
Beschikken de computers (of het netwerk) over een spamfilter?		
Beschikken de computers (of het netwerk) over een spywarebeveiliging?		
Wordt de beveiligingssoftware (anti-virus, firewall, anti-spam,...) regelmatig geüpdated, gepatcht en opgevolgd?		
Beschikt de school over een apart netwerk voor administratie en een voor pedagogisch gebruik?		
Indien de school over een draadloos netwerk beschikt, is dit dan beschermd d.m.v. encryptie?		
Maak je regelmatig back-ups van de computerbestanden?		

Beschikt de school over back-up software?		
Worden reservekopies wekelijks extern weggeschreven en bewaard?		
Is de school (voldoende) verzekerd tegen schade aan computers of schade voortvloeiend uit ICT-gebruik?		
Is er in de school iemand aangeduid die als aanspreekpunt fungeert voor het melden van schade of slecht functioneren van pc's, andere hardware, software of netwerk?		
Let de school erop dat de educatieve, systeem- en toepassingssoftware niet illegaal gekopieerd is?		

Diefstalpreventie:	Ja	Nee
Is er in de school een (gratis) audit uitgevoerd in het kader van diefstalpreventie door de technopreventief adviseur van de lokale politie?		
Staan de computers, beamers, printers,... in veilige, afsluitbare lokalen ter preventie van diefstal?		
Beschikken de deuren van de computerlokalen over een veiligheidsslot?		
Als de school over veel laptops beschikt, worden die 's avonds dan weggeborgen in een afsluitbare kast?		
Beschikken alle laptopgebruikers over een speciale hechtingskabel?		
Is alle hardware (computers, laptops, printers, beamers,...) voorzien van een niet-verwijderbaar label met identificatie van de eigenaar (de school), serienummer en eigen inventarisnummer?		

Internetgebruik en schoolwebsite	Ja	Nee
Worden de regels of richtlijnen met alle leerlingen besproken en vastgelegd in een ICT-protocol?		
Zijn de richtlijnen voor veilig surfen duidelijk zichtbaar opgehangen in het pc-lokaal of klaslokaal?		
Is de e-mailfunctie van de elektronische leeromgeving zo ingesteld dat het onmogelijk is om berichten naar alle gebruikers te sturen?		
Gebruikt de school een vorm van wachtwoordbeveiliging?		
Worden wachtwoorden regelmatig gewijzigd?		
Is er in de school iemand aangeduid die als aanspreekpunt fungeert voor het melden van schadelijke, ongewenste of discriminerende inhoud? Zijn alle leraren en leerlingen hiervan op de hoogte?		
Worden gerapporteerde discriminerende inhoud op internet consequent gemeld aan de meldpunten van Child Focus of de federale politie?		
Wordt bij het publiceren op de schoolwebsite rekening gehouden met auteursrechten en privacywetgeving?		
Wordt bij het publiceren van foto's waarbij leerlingen duidelijk zichtbaar zijn (bv. klasfoto's of foto's genomen tijdens schoolactiviteiten) steeds toestemming gevraagd aan de ouders en de leerlingen?		
Is de aanwezigheid van persoonlijke e-mailadressen en andere privé-gegevens (bv. adressen) op de schoolwebsite besproken met het lerarenteam?		
Bewegen de muizen soepel op het werkvlak of de muismat?		
Zitten de kinderen recht voor hun scherm?		

Elk **JA**-antwoord betekent dat de school in orde is met de geldende principes van veilig-ICT-gebruik. Een **NEE**-antwoord betekent dat er maatregelen nodig zijn om de betreffende veiligheidsaspecten te verbeteren. Raadpleeg hiervoor de publicatie "Veilig Online".

- *Bron: 'Veilig online' tips voor veilig ICT – gebruik op school, Vlaamse overheid*

Eindtermen

-De leerlingen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.

Leerlingen gaan tijdens de lessen persoonlijke ervaringen vertellen. Het is de bedoeling dat er naar elkaar geluisterd wordt en dat leerlingen respect tonen voor ieders mening.

-De leerlingen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

De leerlingen staan kritisch tegenover het materiaal dat in de lessen gebruikt wordt en kunnen hierover hun mening formuleren.

-De leerlingen kunnen zich discreet opstellen.

Wat in de klas verteld wordt, blijft ook in de klas. Het is niet de bedoeling dat de leerlingen persoonlijke ervaringen gaan rondbazuinen.

Gezondheidseducatie

De leerlingen kunnen omgaan met vriendschap, verliefdheid, seksuele identiteit, seksuele gevoelens.

In de lessen komen vriendschap, verliefdheid en seksuele gevoelens aan bod. Het is de bedoeling dat leerlingen hier mee kunnen / durven omgaan, dat ze hier over kunnen praten en hier kritisch tegenover kunnen / durven staan.

De leerlingen vormen een opinie over relaties en seksualiteit, en reflecteren over eigen gedrag.

Aan de hand van materiaal dat in de les gebruikt wordt, kunnen leerlingen de link leggen naar hun eigen gedrag.

De leerlingen bespreken vormen van machtsmisbruik binnen relaties en oefenen zich in fysieke en mentale weerbaarheid.

Dit aan de hand van materiaal dat in de lessen gebruikt wordt. Er wordt ook, tijdens het chatgesprek, besproken hoe men hier mee om kan gaan (weerbaarheid wordt geoefend).

De leerlingen uiten hun wensen en gevoelens binnen een intieme relatie op een constructieve en onbevangen manier, stellen en aanvaarden grenzen.

Aan de hand van het aangereikte materiaal, gaan de leerlingen grenzen leren stellen.

Sociale vaardigheden

De leerlingen uiten hun zelfwaardegevoel en opvattingen.

De leerlingen praten over eigen ervaringen en geven hun mening.

De leerlingen zijn bereid om de inbreng van de gesprekspartner ernstig te nemen.

Leerlingen gaan niet met elkaar lachen, ze respecteren de verhalen, meningen van de anderen.

De leerlingen accepteren verschillen en hechten belang aan respect en zorgzaamheid binnen een relatie.

Ieder heeft zijn mening. Respect hebben voor ieder zijn mening is de bedoeling!

Vakoverschrijdende eindtermen / ontwikkelingsdoelen globaal voor het secundair onderwijs

(empathie) De leerlingen houden rekening met de situatie, opvattingen en emoties van anderen.

(initiatief) De leerlingen engageren zich spontaan.

(kritisch denken) De leerlingen kunnen onderwerpen benaderen vanuit verschillende invalshoeken.

(open en constructieve houding) De leerlingen toetsen de eigen mening over maatschappelijke gebeurtenissen en trends aan verschillende standpunten.

(respect) De leerlingen gedragen zich respectvol.

(zelfredzaamheid) De leerlingen maken gebruik van de gepaste kanalen om hun vragen, problemen, ideeën, of meningen kenbaar te maken.

Algemene doelstellingen

- De leerlingen worden zich bewust van de gevaren van het internet, van de valkuilen.
- De leerlingen worden geconfronteerd met getuigenissen, gebeurtenissen en leggen de link naar eventueel eigen ervaringen.
- De leerlingen denken na over hun internetgebruik, over hun gedrag op het internet.
- De leerlingen durven over hun ervaringen spreken.
- De leerlingen leren hun grenzen kennen en die van anderen.
- De leerlingen leren hoe een ideaal profiel eruit ziet.

Tips voor de leerkracht

Het is in de eerste plaats belangrijk dat de leerlingen weten dat ze je kunnen vertrouwen. Je hebt als leerkracht de taak om een vertrouwensrelatie met je leerlingen op te bouwen zodat ze open durven zijn over eventuele problemen en zodat ze met jou durven spreken over eventuele problemen. Zeker bij lessen zoals deze is dit van cruciaal belang. De lessen zijn zo opgebouwd dat de leerlingen situaties aangereikt krijgen waarin zij zich misschien herkennen. Van daaruit kunnen eigen ervaringen dan aan bod komen. Het is belangrijk dat je hen dan ook de kans en ruimte biedt om die ervaringen met elkaar en met jou te delen.

Wanneer je de gegeven situaties behandelt, vraag dan ook zeker naar wat de leerlingen zouden doen en wat zij ervan vinden en of zij zoiets al meegemaakt hebben. De lessen zijn dus een begin, jij als leerkracht moet verder bouwen. Het is niet de bedoeling dat je leerlingen angst gaat aanjagen, het is de bedoeling dat leerlingen zich, aan de hand van deze lessen, leren wapenen tegen de valkuilen die ze op internet kunnen tegenkomen. De tips kunnen hierbij een rode draad vormen. Maak alles bespreekbaar en ga in op wat de leerlingen aanbrengen.

Afspraken

Bron = Sensoa vzw 2007

Vooraleer je aan de lessen begint, kan je best enkele afspraken maken met de leerlingen. We vinden dit belangrijk omdat je op korte tijd een band met hen moeten creëren, omdat het over een levensbeschouwelijk onderwerp gaat. Het is belangrijk dat de leerlingen weten wat kan en niet kan en dat ze weten dat wat er verteld wordt in de klas vertrouwelijk is en ook in de klas zal blijven. Leerlingen zullen pas open zijn over hun ervaringen als ze zich goed voelen in de klas en als er een vertrouwelijke sfeer in de klas hangt.

Het is niet altijd evident om een vertrouwelijke sfeer te creëren in een klas maar wij hopen dat aan de hand van deze afspraken de eerste stap in het proces vlot zal verlopen.

PIKAL

Dit letterwoord staat voor een aantal afspraken die je met de groep maakt vóór je aan een vormingssessie begint. Deze worden op flap gezet en opgehangen.

P Privacy

Wat we hier vertellen is vertrouwelijk en blijft binnen de groep. We gebruiken wat we hier horen niet in andere situaties, ook de begeleiders niet.

I Ik-vorm

We praten over onszelf, onze gevoelens en ervaringen, opvattingen,...
We zijn open en eerlijk in wat we vertellen.

K Kies

Kies wat je vertelt en wat niet. Niet alles is voor alle oren bedoeld, en je kan gerust je gevoelens en gedachten voor jezelf houden als je je niet comfortabel voelt in de groep.

A Actief

Wees actief in het verloop van het groepsgebeuren. We geven je veel ruimte om zelf te bepalen waarover het moet gaan vandaag. Dus wacht niet passief af tot iemand anders iets inbrengt.

L Lachen, luisteren

Humor is belangrijk, het is soms goed geladen onderwerpen te ontmijnen.
Uitlachen kan niet. Ook luisteren is belangrijk, niet alleen praten.

Doelstellingen:

- *De leerlingen zijn bereid om respect te tonen voor elkaar.*
- *De leerlingen zijn discreet.*
- *De leerlingen zijn eerlijk in wat ze vertellen.*
- *De leerlingen luisteren naar elkaar.*
- *De leerlingen nemen actief deel aan het groepsgebeuren.*

Aanknopng

De titel '**cyberbitch@hotmail.com aan knuffeltje@hotmail.com: I'm your worst nightmare!**' wordt op het bord geschreven

Doelstelling:

- *De leerlingen maken kennis met het onderwerp.*

Inleiding

'Waar of niet waar?' *Bron: internetsoa p. 30 – 33*

Het doel van deze inleiding is een gesprek op gang brengen over de eigen ervaringen van de leerlingen.

Werkwijze:

Er worden drie verhalen verteld / voorgelezen. Nadat je (leerkracht) een verhaal verteld hebt, wordt er aan de leerlingen gevraagd of zij denken dat dit verhaal waar of niet waar is. Diegenen die denken dat het verhaal waar is, steken een groen kaartje in de lucht. Diegenen die denken dat het verhaal niet waar is, steken een rood kaartje in de lucht. Er wordt aan sommige leerlingen met een groen kaartje gevraagd waarom zij denken dat het verhaal waar is. Er wordt ook aan sommige leerlingen met een rood kaartje gevraagd waarom zij denken dat het verhaal niet waar is. Daarna worden er enkele discussievragen gesteld die klassikaal besproken worden.

Alle verhalen zijn waar gebeurd. Ze zijn afkomstig uit de krant of ze zijn persoonlijk verteld door medewerkers van het Korps landelijke politiediensten (KLPD) aan de stichting Mijn Kind Online. De namen zijn wel veranderd.

Verhaal 1

Hij noemde zich 'De Prins van Plezier', haar nickname was 'Lieve Juliette'. En het klikte meteen op het internet. Ze chatten zich suf, de jongen had fantasieën, de dame had dan weer romantische verwachtingen. Na een cyber – relatie van zes maanden zouden ze elkaar ontmoeten op het strand. Vol verwachting klopte hun hart. En toen kwam de schok...

Daniël, de Prins van Plezier, vertelt: "Ik liep over het strand, in het donker, en ik dacht dat ik had afgesproken met het meisje van mijn dromen. Daar was ze. Ze droeg een korte broek en een roze topje, precies zoals ze beloofd had. Toen kwam ik dichterbij. Ze draaide zich om. En allebei schrokken we ons te pletter. Ik wist niet wat ik moest zeggen."

En het werd nog erger. Omdat ze zich op een verboden stuk van het strand bevonden, werden Daniël en zijn moeder aangehouden door de politie.

Discussievragen:

- Denk je dat dit verhaal echt gebeurd is? Steek dan een groene kaart in de lucht. Als je denkt dat het verhaal niet echt gebeurd is, steek je een rode kaart in de lucht.
  - Groene kaartjes, waarom denken jullie dat dit echt gebeurd is?
  - Rode kaartjes, waarom denken jullie dat dit niet echt gebeurd is?
  - Ken je zelf nog meer van dit soort verhalen? Zo ja, vertel!
- Er kan ook verwezen worden naar de reclame waarbij een jongen en een meisje op de webcam zitten en later blijkt ook dat het broer en zus is (sensoa.nl).

Verhaal 2

Studente Annelien moet examens overdoen door 'gepoch' over spiekmethodes op internet.

Facebook kan je je lief, je job en zelfs je diploma kosten. Twee studentes verpleegkunde aan de Katholieke Hogeschool van Brugge kregen een nul nadat een Facebook – conversatie uitlekte waarin ze pochten over hun spiekmethode. 'We zijn verklikt', vindt Annelien. Ze hebben het alleen maar gezet op Facebook om stoer te zijn, ze hebben niet gespiekt, zo zeggen ze zelf. Stoer doen of niet, ze moeten hun examens overdoen.

Discussievragen:

- Denk je dat dit verhaal echt gebeurd is? Steek dan een groene kaart in de lucht. Als je denkt dat het verhaal niet echt gebeurd is, steek je een rode kaart in de lucht.
- Groene kaartjes, waarom denken jullie dat dit echt gebeurd is?
- Rode kaartjes, waarom denken jullie dat dit niet echt gebeurd is?
- Was het slim van de meisjes om op Facebook te pochen over hun spiekmethode?
- Wat zet jij wel en niet op internet?
- Heb je wel eens gemerkt dat mensen checken wat er over jou op internet staat? Wat vind je daarvan?

Verhaal 3

Lisa werd op internet bedreigd door een jongen. Eerst moest ze hem foto's van zichzelf sturen, en daarna moest ze strippen voor de webcam. Een jaar lang heeft ze dat gedaan, zonder er met iemand over te praten. Op een dag kwam ze thuis van school en zag ze de politie in de gang staan. Toen heeft ze het allemaal verteld.

De politie kwam langs omdat die jongen met nog heel veel andere meisjes chatte en ook hen bedreigde. Een van hen had aangifte gedaan en op de computer van die jongen had de politie gezien dat ook Lisa een van de slachtoffers was. Zo is de politie dan bij Lisa terecht gekomen.

Lisa vertelt waarom ze zo bang was geweest en waarom ze bezweken was voor de dreigementen: "Hij zei dat hij mijn IP – nummer had en dat hij daarom wist waar ik woonde."

Discussievragen:

- Denk je dat dit verhaal echt gebeurd is? Steek dan een groene kaart in de lucht. Als je denkt dat het verhaal niet echt gebeurd is, steek je een rode kaart in de lucht.
  - Groene kaartjes, waarom denken jullie dat dit echt gebeurd is?
  - Rode kaartjes, waarom denken jullie dat dit niet echt gebeurd is?
  - Weet je wat een IP – nummer is en wat je daarmee kunt doen?
  - Ken je mensen die wel eens bedreigd zijn via internet? Zo ja, wat gebeurde er?
- Er wordt ook verwezen naar een boek van Carry Slee.
Je kan als leerkracht ook achtergrondinformatie geven over het IP – adres.

Achtergrondinformatie IP-adres

Elke computer die verbonden is met het internet, heeft een IP-adres of ook wel IP-nummer genoemd. Een IP-adres kan je vergelijken met een telefoonnummer. Met behulp van het IP-adres kunnen computers elkaar 'vinden'. Een IP-adres kan er bijvoorbeeld zo uitzien: 213.92.247.156. Het zijn altijd vier groepjes cijfers die gescheiden worden door punten.

Er zijn twee soorten IP-adressen:

- Computers met een vaste internetverbinding (zoals ADSL of 'de kabel') hebben een vast IP-adres, dat je zelf, eenmalig, moet instellen (Welk nummer je moet instellen, krijg je te horen van je provider, zoals Xs4all of @ home).
- Computers met een inbel-verbinding hebben een dynamisch (wisselend) IP-adres dat automatisch wordt toegekend door je provider wanneer je inbelt. Elke keer wanneer je inbelt, krijg je een ander nummer.

De enige die weet welke persoon bij welk IP-adres hoort, is je provider. Alleen in zeer bijzondere gevallen, met name bij verdenking van een misdrijf, mag de politie aan een provider vragen wie de persoon is die bij een bepaald IP-adres hoort.

Iemand kan gemakkelijk je IP-adres te weten komen (dat staat bijvoorbeeld in de kopgegevens van je e-mailberichten), maar daar heeft die persoon helemaal niets aan. Hij weet dan nog niet wie je bent of waar je woont. Het enige wat je eraan kunt aflezen, is bij welke provider je zit, maar die zal nooit jouw naam of adresgegevens prijsgeven.

Kortom: IP-adressen zijn heel gemakkelijk te achterhalen, maar ze zijn niet te herleiden tot een persoon of een huisadres. Dat soort dreigementen kun je dus naast je neerleggen.

Doelstellingen:

- De leerlingen vertellen over hun eigen ervaringen.
- De leerlingen leven zich in in de verhalen die verteld worden.
- De leerlingen leggen, aan de hand van de verhalen, linken met eigen ervaringen.

Midden

Strips Bron: *internetsoa* p. 16 – 26 of www.internetsoa.nl

Het doel van deze les is om de leerlingen te laten nadenken over wat er mis kan gaan op het internet en ze gevoelig maken voor 'grenzen', zowel voor hun eigen grenzen als de grenzen van iemand anders.

Wat heb je nodig?

Werkbladen met strips. (Zie bijlage 4)

Werkwijze

Deze les omvat vijf strips die een aantal situaties op het internet verbeelden. Ze helpen om tot een gesprek te komen over romantiek en internet. De leerlingen worden in vijf groepjes verdeeld en elk groepje krijgt een strip met bijhorende vragen. De leerlingen bekijken de strip en discussiëren over de vragen. Je gaat bij elk groepje afzonderlijk even horen hoe de discussie verloopt, wat de leerlingen ervan denken en of er vragen zijn.

Materiaal:

- Strip 1: wraak
- Strip 2: grenzeloze liefde
- Strip 3: een bekend gezicht
- Strip 4: pottenkijkers
- Strip 5: vreemdgaan

Doelstellingen:

- De leerlingen denken na over wat er kan misgaan op het internet en ze worden gevoelig gemaakt voor hun eigen grenzen en die van een ander.
- De leerlingen zijn zich bewust van de gevaren van het internet.
- De leerlingen discussiëren met elkaar over de situaties die voorkomen op het internet.
- De leerlingen wisselen ervaringen uit over de moderne digitale media.
- De leerlingen zien in dat privacy op het internet niet bestaat.
- De leerlingen beseffen waar hun eigen grenzen liggen.
- De leerlingen zien in dat grenzen verschillen voor iedereen.

'Een chatgesprek' *Bron: Sensoa vzw 2007*

De doelstelling van deze les is dat de leerlingen beseffen hoever ze kunnen gaan in het geven van persoonlijke informatie tijdens een chatgesprek.

Werkwijze

Je leest een chatgesprek voor. Bij elke stop wordt het gesprek stilgelegd en moet elke leerling een vraag beantwoorden door een groene of een rode kaart op te steken. Groen wil zeggen: doen, rood wil zeggen: niet doen.

Na elke stop stel je nog enkele bijkomende vragen en geef je basisinformatie.

Na de discussievragen stel je samen met de leerlingen tips op voor elke situatie (na elke stop).

Twee mensen ontmoeten elkaar op een chatbox. Hun nicknames zijn 'funnybunny' en 'naughtyboy'. Funnybunny vraagt in de chatbox of iemand zin heeft in een babbel. Naughtyboy ziet dat wel zitten en hij begint privé tegen haar te praten.

<Naughtyboy> hey funnybunny, alles cavatjes?

<Funnybunny> ja zenne, 'k verveel mij alleen een beetje.

<Naughtyboy> Oei, hoe komt het? 't Is toch vakantie

<Funnybunny> jamaja, 't is zo slecht weer en, mijn beste vriendin is op reis.

<Naughtyboy> zeg geen goesting om op MSN verder te babbelen? Da's wat gemakkelijker.

Ge zult u niet meer vervelen, beloofd! ;-) mag ik uw emailadres?

Funnybunny geeft haar e – mailadres door want ze vindt het zelf ook wel leuker om via MSN te babbelen. Ze moet wel weg dus ze zegt dat tegen Naughtyboy en ze belooft dat ze de volgende dag zeker op MSN zal komen.

Stop 1

- **Het is niet gevaarlijk om je e – mailadres door te geven.**
- **Een e – mailadres is toch iets persoonlijk, ik zou dat niet zomaar aan iedereen geven.**

Bijkomende informatie:

In principe is het niet echt gevaarlijk om je e-mailadres aan iemand te geven. Ook niet als die persoon hiermee op je MSN-lijst wil staan. Het is wel iets persoonlijk maar de persoon weet hier mee nog niets meer van jou, op voorwaarde dat je je naam niet gebruikt.

Bijkomende vragen:

- Geef jij zomaar aan iedereen die het vraagt je e – mailadres? Waarom wel / waarom niet?

Mogelijke tip: Neem een mailadres zonder je naam erin.

De volgende dag komt Naughtyboy online. Funnybunny is er nog niet maar Naughtyboy is heel nieuwsgierig en dus gaat hij naar haar profiel op MSN kijken. Daar komt hij heel veel te weten over funnybunny. Hij komt bijvoorbeeld te weten dat haar naam Kelly De Smet is en dat zij 13 jaar oud is, ze woont in Aalst. Ze houdt van lezen en shoppen, ze luistert naar R&B en ze speelt volleybal. Naughtyboy vindt het wel heel leuk om zoveel van haar te weten te komen. Maar zelf zou hij nooit zoveel informatie van zichzelf op internet zetten.

Stop 2

- **Er is niks mis mee om veel over jezelf op MSN te zetten.**
- **Het is toch wel een beetje riskant om je achternaam op internet te zetten.**

Bijkomende informatie:

Hou er rekening mee dat alles wat je op Internet zet door iedereen kan bekeken worden en dat iedereen daar alles mee kan doen wat hij/zij wil. Er is natuurlijk niets mis mee om wat over jezelf te vertellen, over je hobby's. Maar met persoonlijke gegevens zoals je naam en je woonplaats moet je wel opletten. Uiteindelijk kan je dat wel aan mensen doorgeven waar je al lang mee chat en die je al een beetje kent. Maar als je dat op je profiel zet, dan weet iedereen waar je woont en wat je achternaam is.

Bijkomende vragen:

- Zet jij veel op je openbaar profiel?
- Ga je veel naar profielen kijken?
- Wat doe je met de informatie die je op profielen vindt?

Mogelijke tips: geef nooit je echte naam of familienaam.

Naughtyboy komt online...

<Naughtyboy> Hey Kelly

<Funnybunny> hallo, Hebde da nummer al gehoord van Rit Cli? Megawijs man.

<Naughtyboy> Nee, ik ken die nie. Pas nieuw? Ik wist nie dadde interesse had in Jazz.

<Funnybunny> Ha, gij hebt zeker al op mijn profiel zitten kijken. En was het een beetje interessant?

<Naughtyboy> Ja, ik weet al heel veel over u.

<Funnybunny> Ja maar ik weet van u nu nog altijd niets he. Op uw profiel staat er niet zoveel. Vertel eens wat over jezelf.

<Naughtyboy> Mijn naam is Dieter, 'k ben van Dendermonde. 'k Ben redelijk sportief en 'k luister graag naar hip hop.

<Funnybunny> aaah Dendermonde, ik kom daar veel, waar woon je ergens?

<Naughtyboy> in de Vlamingstraat

<Funnybunny> aaah ja ik weet dat zijn, allez 'k zal eens langskomen als ik passeer.

Stop 3

- Ik zou ook de straat doorgeven waar ik woon, dat is geen geheim.
- Ik zou nooit zomaar mijn adres geven aan iemand die ik niet echt ken.

Bijkomende informatie:

Hierboven hebben we het ook al gehad over persoonlijke informatie. Maar hierbij ging het meer over je echte naam, je hobby's, je interesses. Als je dit doorgeeft aan iemand hoeft dit nog niet zo erg te zijn. Je adres doorgeven is natuurlijk wel een beetje riskant. Als iemand je lastig valt en je blokkeert hem op je MSN, heeft die persoon nog altijd je adres.

Bijkomende vragen:

- Zou jij je adres doorgeven aan iemand die je nog niet zo goed kent? Waarom wel / waarom niet?

Mogelijke tips: zeg nooit waar je woont.

Funnybunny en naughtyboy chatten nu bijna elke avond met elkaar. Soms zitten ze drie uur na elkaar te chatten zonder dat ze het in de gaten hebben. Ze kijken beiden steeds meer en meer uit naar hun gesprekken. Maar dan krijgt funnybunny haar rapport en dat is niet echt schitterend. Haar ouders zijn enorm kwaad. Ze denken dat ze zo slechte punten heeft omdat ze zoveel op internet zit.

Dus mag ze een week niet op internet. Funnybunny vindt dit verschrikkelijk, nu kan ze niet meer babbelen met Naughtyboy. En ze kan het hem niet eens laten weten. Dus op een woensdagnamiddag als ze alleen thuis is, besluit ze snel op internet te gaan en hem uit te leggen waarom ze niet op internet kan. Ze geeft hem haar gsm nr, dan kan hij haar bellen als ze wil.

Naughtyboy was echt ongerust, hij heeft al 4 dagen niets meer van Funnybunny gehoord. Dan krijgt hij haar mailtje en belt haar direct op.

Stop 4

- Ik vind het niet gevaarlijk om mijn gsm – nummer door te geven.
- Ik geef nooit zomaar mijn nummer aan iemand die ik niet ken.

Bijkomende informatie:

Het is niet ongevaarlijk om je gsm-nummer door te geven. Dit is heel persoonlijke informatie waar je enorm veel mee kan doen. Het is een beetje hetzelfde als je adres doorgeven. Je kan dit wel doorgeven als je al lange tijd met iemand chat. Maar als je die persoon nog niet echt kent, is het wel riskant om je nummer te geven. Als deze persoon je lastig valt, is het veel moeilijker om het contact volledig te verbreken.

Bijkomende vragen:

- Geef jij je nummer zomaar aan iedereen?
- Heb je al eens problemen ondervonden door het feit dat je je nummer gegeven hebt aan iemand die je niet zo goed kende?

Mogelijke tip: geef nooit je gsm – nummer zomaar aan iedereen.

De week straf is afgelopen. Ondertussen heeft Naughtyboy al een aantal keer naar Funnybunny gebeld. Ook aan de telefoon klikt het heel snel. Funnybunny vertrouwt hem steeds meer en vertelt dus ook steeds meer over zichzelf. Ze ziet in Naughtyboy haar soulmate. Enkele dagen later...

<Naughtyboy> Zeg Funnybunny, we kennen elkaar toch al redelijk lang he?

<Funnybunny> eeeuhm ja da's waar

<Naughtyboy> wel ja, niet benieuwd hoe da'k er uit zie

<Funnybunny> k heb daar niet echt bij stilgestaan eigenlijk, 'k vind dat je een tof karakter hebt en je uiterlijk doet er niet echt toe

<Naughtyboy> ik vind u ook een hele toffe maar soms wil ik wel eens weten wie er aan de andere kant van de lijn zit.

<Funnybunny> mmmm

<Naughtyboy> heb je geen foto voor mij? Pleaaaase

<Funnybunny> nee 'k geef je dat liever niet, ik doe dat nooit

<Naughtyboy> hier heb je mijn foto. Hopelijk bedenk je je nog.

En weg is hij...

Funnybunny voelt zich nu wel een beetje slecht. Had ze toch beter haar foto gegeven of niet? Hij was precies een beetje boos.

Had funnybunny toch beter haar foto gegeven?

Stop 5

- Ja er is toch niks mis mee om aan iemand je foto door te geven.
- Ik vind dat te gevaarlijk. Je weet nooit wat ze met je foto gaan aanvangen.

Bijkomende informatie:

Het doorsturen van foto's naar iemand is wel een beetje riskant. Je weet nooit echt 100 procent zeker wie er aan de andere kant van de verbinding is. Als je toch een foto wil geven, probeer dan eerst zo zeker mogelijk te zijn van de persoon waar je mee chat. Je kan natuurlijk nooit helemaal zeker zijn van iemand die je via de chat leert kennen. Veel mensen gaan zich anders voordoen dan ze in werkelijkheid zijn. Uit onderzoek blijkt dat mensen steeds eerlijker worden naarmate je langer chat. Dus als je echt al lang chat met iemand en je hebt er een goed gevoel bij, dan kan je eventueel een foto doorsturen.

Het is veel gevaarlijker om bijvoorbeeld zomaar foto's op je MSN-profiel of je MSN-Space te zetten.

Waarom is dit veel gevaarlijker? Iedereen kan hier aan. Zelfs iemand die je niet toegevoegd hebt, kan aan je foto's. Dus denk goed na vooraleer je zomaar foto's van jezelf op internet zet.

Bijkomende vragen:

- Staan er op jouw MSN-profiel, Netlog foto's van jezelf? Waarom zet je er foto's op?
- Heb je al eens slechte ervaringen gehad met foto's doorsturen?

Mogelijke tips:

- *Krijg je vervelende vragen of berichten? Stop dan direct met chatten of mailen.*
- *Mail of plaats geen foto's van jezelf, ook beelden van een webcam kunnen worden opgenomen.*
- *Doe nooit iets wat je zelf niet wil of waar je jezelf niet goed bij voelt!*

Funnybunny heeft al een paar dagen niets van Naughtyboy gehoord. Ze begint nu echt wel ongerust te worden. Misschien had ze toch beter een foto opgestuurd. Haar beste vriendin is nu terug thuis en zegt tegen haar: koop je dan een webcam, dat kan toch geen kwaad.

Is een webcam echt niet gevaarlijk?

Stop 6

- **Met een webcam kan je niets fout doen.**
- **Ik vind het toch een beetje riskant.**

Bijkomende informatie:

Een webcam is inderdaad gevaarlijk. Een webcam is een camera. Je kan niet alleen elkaar er mee zien maar je kan ook beelden opnemen en opslaan en dus ook bewerken. Pas dus hier mee op. Doe dit ook weer maar alleen als je iemand echt vertrouwt.

Bijkomende vragen:

- Gebruiken jullie een webcam?
- Waarvoor gebruik je weleens een webcam?
- Heb je al eens slechte ervaringen gehad met een webcam?

Mogelijke tip: Zet niet zomaar bij iedereen je webcam op, ook beelden van een webcam kunnen worden opgenomen.

Funnybunny heeft zich een webcam gekocht. Naughtyboy had er al een. Dus nu kunnen ze niet alleen tegen elkaar praten maar elkaar ook zien. Zo chatten ze nog enkele weken verder. De vriendschap tussen de twee wordt steeds groter en dan...

<Funnybunny> zeg, we zitten hier nu al 2 maanden te chatten met elkaar. Denk je dat het niet tijd wordt om eens af te spreken?

<Naughtyboy> ja, 'k heb dat ook al gedacht. En we wonen niet ver van elkaar he

<Funnybunny> a da's waar. Dus heb je zaterdag iets te doen?

<Naughtyboy> nee, niet echt! Wat denk je, om 2 uur aan de ingang van het stadpark in Aalst?

<Funnybunny> it's a date.

Zou jij afspreken met iemand die je op de chat leren kennen hebt?

Stop 7

- Ja zeker, spannend!
- Neen, ik vind dat te gevaarlijk.

Bijkomende informatie:

Er is er niets mis mee om met iemand af te spreken. Op deze manier kan je iemand pas echt leren kennen. Maar er zijn een aantal dingen waar je zeker moet op letten:

- Spreek pas af nadat je een tijdje met die persoon chat. Hoe langer je met iemand chat, hoe eerlijker en oprechter de gesprekken vaak worden. Spreek niet af met iemand die veel jonger of veel ouder is dan jij.
- Spreek af op een plaats waar veel mensen zijn. Afspreken in het park is dus niet zo'n goed idee.

Doe dit liever in een winkelstraat. Als er dan iets gebeurt, is er altijd iemand in de buurt die je kan helpen.

- Laat iemand weten dat je een afspraak hebt met iemand die je via internet leren kennen hebt. Je kan het bijvoorbeeld aan je ouders vertellen. Een vriend of een vriendin is ook een mogelijkheid.
- Doe niets waar je niet helemaal zeker van bent. Als je nog maar een klein beetje twijfelt over de oprechtheid van deze persoon, doe het dan niet. Het is dan beter om nog enkele weken met die persoon te chatten en dan toch meer zekerheid te hebben, dan iets te doen waar je niet helemaal achter staat.

Bijkomende vragen:

- Heb jij wel eens afgesproken met iemand via het internet?
- Zou jij mogen afspreken met iemand via het internet van je ouders? Waarom wel / waarom niet?
- Heb je hier al eens nare ervaringen mee gehad?

Mogelijke tips:

- *Doe niets waar je niet helemaal zeker van bent of waar je je niet goed bij voelt.*
- *Spreek op een plaats af waar veel mensen zijn.*
- *Neem een vriend of vriendin mee of laat hen weten waar je afspreekt.*

Verwerking:

Kijk nog eens naar je profielpagina, en wijzig eventueel de gegevens zodat je niet teveel persoonlijke informatie geeft.

Als er voldoende tijd is vraagt je aan de leerlingen of er iemand zijn profiel wil tonen via de beamer. Zijn of haar profiel zal dan overlopen worden aan de hand van de eerder gezochte tips.

Doelstellingen:

- De leerlingen beseffen hoever ze kunnen gaan in het geven van persoonlijke informatie tijdens een chatgesprek.
- De leerlingen zijn zich bewust van de gevaren van het internet.
- De leerlingen praten op een open manier over hun ervaringen op het internet.
- De leerlingen worden zich bewust van hun internetgebruik.
- De leerlingen wisselen ervaringen uit over de moderne digitale media.
- De leerlingen leren hun eigen privacy beter te beschermen.
- De leerlingen worden zich bewust van hun eigen grenzen en van de grenzen van anderen.

Slot

De leerlingen geven anoniem aan (ze schrijven op een blad papier) wat ze van deze lessen vonden en of ze er iets aan gehad hebben / of ze iets geleerd hebben. Hiervoor wordt een sjabloon voorzien.

Evaluatieformulier projectdag

Wat vond je van de projectdag?

Hieronder volgen een aantal korte vragen over de verschillende onderdelen die vandaag behandeld werden. Probeer deze vragen eerlijk te evalueren aan de hand van volgende criteria.

- 1 = niet goed/ niet tof
- 2 = goed/ tof
- 3 = heel goed/ heel tof

1. Inleiding: 'Waar of niet waar?'

Er werden drie verhalen verteld waarbij jullie moesten nagaan of deze verhalen waar of niet waar waren. Bij deze verhalen werden ook een aantal discussievragen gesteld. Wat vond je van deze opdracht? Kruis aan en antwoord kort je antwoord.

niet goed	goed	heel goed

Verantwoording:

.....

.....

2. Een chatgesprek: Funnybunny en Naughtyboy

Geef je waardering over de activiteit waarbij er een chatgesprek werd voorgelezen tussen Funnybunny en Naughtyboy. Ook bij deze opdracht werden discussievragen gesteld en werden er een aantal tips gegeven.

Wat vond je van deze opdracht? Kruis aan en antwoord kort je antwoord.

niet goed	goed	heel goed

Verantwoording:

.....

.....

Vond je de tips die werden aangehaald nuttig? (omcirkel)

Ja

Nee

Waarom niet/ wel:

.....

.....

3. Profielpagina

Bij dit onderdeel werd er gevraagd om een profielpagina te openen. Deze pagina werd in klasgroep besproken om na te gaan wat er al goed was en wat er nog beter kon.

Wat vond je van deze opdracht? Kruis aan en verantwoord kort je antwoord.

niet goed	goed	heel goed

Verantwoording:

.....

.....

4. Strips

Tijdens deze opdracht werd er gebruik gemaakt van een aantal strips. De klas werd in groepjes onderverdeeld, elk groepje besprak één strip aan de hand van bijhorende vragen.

Wat vond je van deze opdracht? Kruis aan en verantwoord kort je antwoord.

niet goed	goed	heel goed

Verantwoording:

.....

.....

Ook worden er tips voor de leerlingen meegegeven: tips tegen cyberpesten.

Wat kan je doen tegen cyberpesten?

Wat moet je doen als je gepest wordt met moderne communicatiemiddelen?

Tip 1:

Je staat niet alleen. Bespreek dit met je ouders, leerkrachten of mensen die je vertrouwt. Durf over je probleem te praten.

Tip 2:

Een snelle oplossing is niet altijd mogelijk. Oefen dus een beetje geduld uit.

Tip 3:

Bewaar alle pestmails, sms'jes en chatgesprekken. Zo heb je een bewijs.

Tip 4:

Reageer niet direct op de daders. Ze vinden het juist leuk dat je reageert. Probeer het in de eerste plaats te negeren.

Tip 5:

Blokkeer de dader in je e-mailprogramma of MSN.

Tip 6:

Werk steeds met veilige paswoorden. Verander je paswoord indien nodig. Je verandert je paswoord ook best regelmatig.

Tip 7:

Voel je niet schuldig, jij bent niet de fout!!!

Tip 8:

Durf misbruik melden aan de aanbieders van chatprogramma's of internetproviders. Via de helpfunctie van deze programma's kan je misbruik melden.

Tip 9:

Ook de politie heeft op zijn website een link waar je misbruik kan melden. Deze mensen beschikken over middelen die ver kunnen gaan in het opsporen van daders.

Tip 10:

Wees voorzichtig met het achterlaten van privé-gegevens op internet.

Doos met anonieme vragen

Tijdens een korte pauze krijgen de leerlingen de kans om eventuele vragen, die ze niet in de klas durven stellen, in een anonieme doos te stoppen. Je bekijkt deze vragen tijdens de pauze. Tijdens de tweede les of aan het einde van de les, worden deze vragen dan behandeld.

Doelstellingen:

- De leerlingen durven vragen stellen op deze manier.
- De leerlingen kunnen anoniem vragen stellen zodat de drempel lager wordt.

Bronnen:

- 'Veilig online' tips voor veilig ICT – gebruik op school, Vlaamse overheid
- 'Kinderen en internet' EHBO – kit bij 'hyperactief' internetgebruik van kinderen en jongeren. Leidraad voor ouders, leerkrachten en andere opvoeders van Martin Valcke en Brigitte De Craene. Uitgeverij Lannoo
- 'Mijn kind online' Hoe begeleid je je kind op internet? Van Justine Pardoën en Remco Pijpers
- krantenartikel

4 Bijlage: Strips